

Aquest article forma part de l'estudi *Cap a un habitat(ge) sostenible*, dirigit per Manel Gausa i on han participat fins a 32 experts que reflexionen sobre l'urbanisme i l'habitatge des de la perspectiva de la sostenibilitat. El Consell Assessor per al Desenvolupament Sostenible (CADS) està preparant la publicació de l'estudi, que es presentarà a mitjans de juny del 2010.

LAND LINKS: HIPERTERRITORIS / MULTICIUTATS / GEOURBANITATS

Nous models en xarxa

Manuel Gausa

IC – UPC

Resum

Enfront de les tradicionals dialèctiques entre models polidifusos i models monocompactes, una nova via planteja avui la necessitat de treballar amb nous models entrellaçats (en xarxa) susceptibles de remetre a sistemes diversificats polinuclears de desenvolupament nodal discontinu i interacció integrada amb el paisatge. Orientar aquesta acció multipolar entre estructures urbanes i estructures geogràfiques, sistemes globals i subsistemes locals, moviments particulars i moviments generals, pròpia dels actuals territoris multiurbans exigeix de concebre estratègicament nous marcs de concertació; però també nous criteris de desenvolupament i nous esquemes direccionals, capaços de detectar situacions potencials - condicions estratègiques i condicions ambientals- en el sistema i d'induir accions i reaccions qualitatives en ell, destinades a:

- Reforçar i reactivar les actuals estructures urbanes.
- Coordinar les diverses matrius paisatgístiques.
- Articular les diferents xarxes infraestructurals i els sistemes de mobilitat i de programació en nous models de planificació integrada.

«En els meus moments de pessimisme, a vegades veia el que en un altre temps va ser un municipi de cent quaranta quilòmetres quadrats que incloïa sis nuclis diferents, cadascun amb la seva pròpia identitat característica, així com l'aiguamoll més gran de l'estat, convertir-se en una única extensió homogènia i íntegrament poblada, sense la més petita noció de les diferents històries locals...»

Paràfrasi de CONNELLY, John. (2008) *Los atormentados*. Ed. Tusquets.

1. Mutacions: taques de tinta

Vistes des del satèl·lit en un espectre binari (blanc i negre) la majoria de les grans estructures urbanes contemporànies apareixen com a vastes formacions escampades, esquitxos nebulosos pròxims en la geometria a moltes altres configuracions d'ocupació, d'aglomeració i de distribució, virtualment o explícitament dinàmiques: l'accelerat desenvolupament en taca de tinta respon, en efecte, a lògiques evolutives de definició espai/temporal en què -igual que en moltes altres estructures pròpies de la

natura (bandades, assentaments espontanis, etc.)- els processos, relativament elementals, acaben comportant grans nivells de complexitat ^[1]. No es tracta, pròpiament, de formes (estàtiques) sinó de sistemes (dinàmics). Per això presenten trajectòries fluctuants, incertes i moltes vegades imprevisibles.

Els últims 30 anys han comportat, de fet, un salt espectacular en la comprensió de ciutats i territoris. L'acceleració entròpica de les condicions de mobilitat i d'intercanvi han evidenciat, cada vegada de manera més explícita, la naturalesa dinàmica dels sistemes urbans i la seva nova dimensió «geourbana».

Complexitat, diversitat, discontinuïtat, irregularitat i, en qualsevol cas, interacció -global i local- entre fenòmens, processos, estructures i configuracions (és a dir, entre capes simultànies d'informació i xarxes diverses d'intercanvi, flux i relació) han estat alguns dels nous paràmetres de definició utilitzats en aquest inici de segle, i han demostrat la ineficàcia de la majoria de models «traçadistes» urbanístics, directament traslladats de situacions passades, més lineals i aparentment estables però excessivament deterministes.

La nova ciutat (o «multiciutat») ja no és aquella «illa» -harmònica, bucòlica, familiar, perfectament delimitada sobre el territori- sinó un conjunt cada vegada més complex i volàtil que, de manera similar al de qualsevol sistema interactiu desenvolupat sota la influència de moviments diversos, s'acaba manifestant com el resultat «paraplanificat» de successius esdeveniments amb -i sense- voluntat de planificació^[2].

La música harmònica d'una ciutat completa, figurada, equilibrada, ha cedit, doncs, davant l'evidència d'una complexa partitura arítmica amb -potser- eventuais fragments melòdics; però generalment amb un «no-ritme» sincopat i discontinu de punts i contrapunts que fan de l'espai urbà contemporani un cos definitivament incomplet, inacabat i fractal^[3].

Aquest seria, en efecte, un fenomen compartit a escala mundial que presentaria a escala macroscòpica decisives similituds d'espectre, però que es materialitzaria, també, mitjançant clares diferències locals; perquè, de fet, el principal interès d'aquest procés genèric no radicaria tant en la pròpia analogia i verificació del «patró comú» com en les múltiples situacions de variació, mutació i/o transformació que acabarien mutant aquesta condició sistemàtica i universal declinant-la cap a les condicions pròpies i específiques d'un context geogràfic, morfològic, estratègic, cultural o ambiental, únic, particular, diferencial, i definitivament singular^[4].

En el cas de Catalunya, un espectre de llum B/N del territori ocupat ens revelaria un mateix tipus de constel·lació irregular, dispersa i polifocalitzada a un temps, que presentaria, en el nostre país, alts graus de concentració al Barcelonès i al Vallès, i una estela filamentosa a tota la costa (especialment al Maresme, a la Costa Brava i a la de Tarragona) així com focus d'intensitat interior amb aurèoles de dispersió de fronteres ambigües relacionades, discontinuament, en aquesta gran nebulosa en què límits, territoris i ciutats es confondrien en una gran «geourbanitat»^[5] o «terriurbanitat»^[6] difusa i multinuclear.

La interpolació de dades generaria, de fet, una Catalunya comparable, tot el país, amb altres realitats metropolitanes de població similar com el Madrid Anular, el gran Milà, el Randstad holandès o el *Greater London*; i escenaris semblants en superfície com Bèlgica, Irlanda, Sicília, etc. que permetrien ponderar l'autèntica «definició» de Catalunya (país?, regió?, ciutat?) i plantejar les característiques geoestratègiques més eficaces a l'hora d'abordar i de descriure el propi sistema territorial, no tan sols a escala local sinó des d'un complex conjunt de factors globals i locals, imbricats, que

estirarien o contraurien les seves fronteres (reals i virtuals) més enllà de mecanismes estàtics d'identitat o de delimitació, transformant els territoris físics en territoris elàstics definits segons el grau d'incidència o d'importància de les relacions implicades.

Una valoració combinada de diversos paràmetres qualitius (territorials i ambientals, infraestructurals i dotacionals, demogràfics i econòmics, socials i culturals) revelaria el progressiu salt qualitatiu del territori català, davant d'altres entorns «metropolitans» amb rols determinants, com a destinació d'atracció qualitativa, però també la gran pressió que aquest fet comportaria per al propi territori (sobretot en els espais més fràgils) i, per tant, la necessitat de plantejar criteris i models globals de desenvolupament.

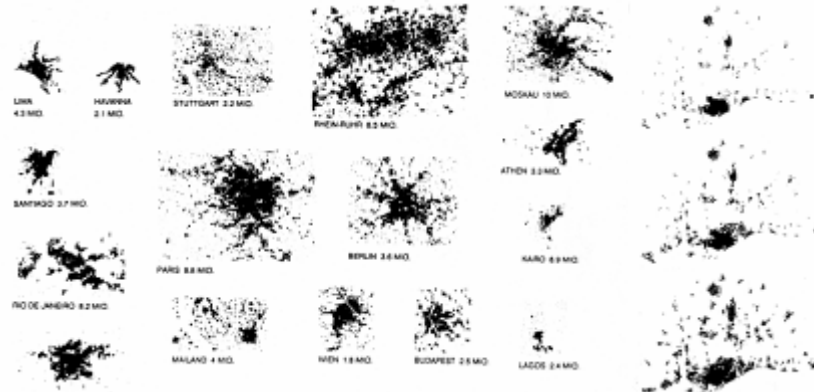

Figura 1. Un continent, un territori o una regió com una ciutat. Mapes d'imatge per satèl·lit convertides en abstracció B/N. *Topos*. Núm. 17. (1996), *Arch+*. Núm. 121. (1994); Procés d'evolució polinuclear a la taca de creixement de Barcelona (GAUSA, Manuel. "De la metròpolis a la metàpolis". A: *Quaderns*. Núm. 213 (1996).

Figura 2. Catalunya. Mapa comparatiu amb ciutats, regions i països assimilables per superfície, població, renda o clima (IAAC, 2003)

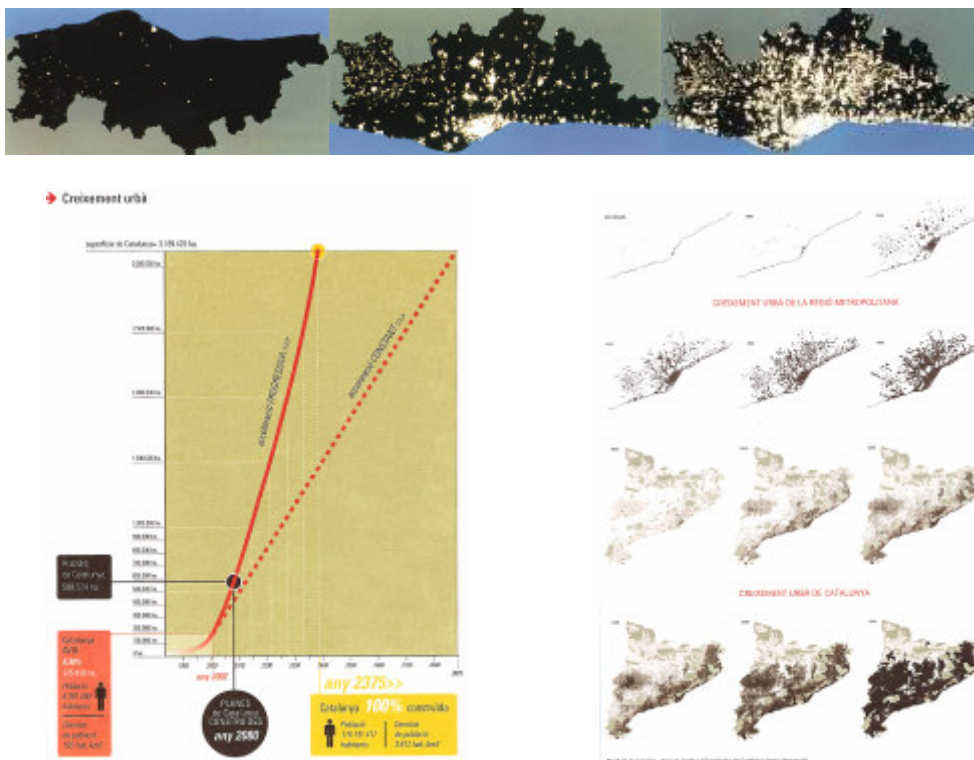

Figura 3. Catalunya. Simulacions d'ocupació del territori. A dalt, AMB-IET (2001). A baix, Catalunya 2003-2375 (IAAC, 2003).

El nivell d'ocupació del territori català se situava, l'any 2003, al voltant del 5,39 % (unes 175.418 ha, davant de les 6.361.000 ha totals), amb una densitat de 195 h./km². Una extrapolació progressiva i lineal de les tendències acumulades indicaria que cap a l'any 2080 totes les planes de Catalunya (858.8574 ha) estarien ocupades i, d'una manera més literal, cap a l'any 2375 el procés arribaria a tot Catalunya. Un càlcul més ponderat indicaria que la primera suposició es produiria cap a l'any 2100. En efecte, Catalunya és un sistema altament muntanyós, amb unes 8 o 11 planes -segons els autors- per sota del 5 % de clinometria (o pendent màxim). Les planes aglutinen les grans concentracions de població i activitat en només 2.200 km² de la seva extensió (i els usos agrícoles en uns 3.600 km²), de manera que si avui només el 5,39 % del territori està urbanitzat aquest fet no impedeix destacar la intensitat d'ús que revelen els espais realment urbanitzables ^[7].

D'una manera més general, i davant la contundència evident d'aquesta manifestació progressivament polièdrica dels actuals desenvolupaments territorials, molts dels nous professionals implicats en un nou tipus de pensament urbà sovint ens hem vist obligats a explicar com l'interès per intentar comprendre aquest tipus de fenòmens associats als actuals processos de desenvolupament de les ciutats en el territori - creixement discontinu, de geometries obertes, variables i irregulars- no respondria, de fet, a la simple fascinació per la ciutat difusa, caòtica o simplement «casual», sinó a una voluntat activista: la de concebre nous paràmetres d'interpretació, d'organització i/o de reestructuració plantejats més enllà de la forma tradicional del que s'hauria anat interpretant com a «ciutat». Paràmetres que pretendrien, en últim terme, tenir en compte la diversitat de relacions, de formes de vida i, sobretot, d'escenaris d'intercanvi en el territori -i entre territoris- com a factors bàsics capaços d'articular eficaçment, a totes les escales i més enllà dels habituals límits de la planificació tradicional (o de la mera intervenció de fortuna i atzar), els futurs desenvolupaments d'uns organismes en evolució dinàmica constant.

De la mateixa manera que és avui inviable seguir acceptant el «caos fascinant» de la ciutat com a coartada per a l'abandonament especulatiu del que és urbà a un procés definitivament aleatori i incontrolable, també ho és pretendre circumscriure els processos a models unívocs o tancats, limitats a visions lineals excessivament simplificadores, gens justificables des del punt de vista de la pura lògica pràctica.

Des d'aquest punt de vista, l'esquematisme conceptual sembla encara obstinat a seguir alimentant una estranya confrontació entre la defensa «responsable» de la ciutat compacta -i tot el bagatge simbòlic i subliminal que s'hi associa- i l'acceptació acrítica de la ciutat difusa (o dispersa) i tot l'ideari neoliberal que se'n derivaria (un debat que recordaria al plantejat en els anys vuitanta entre la «tornada al centre» o la possible «fugida cap a la perifèria»).

Vint anys després d'aquelles dialèctiques, avui som conscients que la pròpia idea de ciutat no és, ni pot ser ja adscrita com llavors ho va ser, ni a un sol lloc (centre o perifèria) ni a una forma o un model determinats; ni tan sols a un possible «paisatge ideal» sinó a un «procés» complex en mutació oberta a la combinació dinàmica entre diversos estats, estadis i estrats simultanis. Un procés progressivament polièdric i diversificat, fet de moviments i d'esdeveniments combinats destinats a convocar, al mateix temps, múltiples realitats i experiències en interacció constant.

Evidentment, ens referim a una noció de ciutat més pròxima al que podríem denominar «multiciutat» o «n-ciutat»^[8]: una estructura plural, relacionada i discontinua que a la vegada podria ser definida -per què no?- com a «disdensa» (discontinua i ponderadament densificada), implosiva i extensiva (més que explosiva); una estructura que podria ser vista, també, com un vast politerritori entre espais, temps i informacions: un nou tipus de geografia interurbana i relacional interpretable, al mateix temps, com a una virtual «geourbanitat» en xarxa.

La rotunditat conceptual d'aquesta trobada de l'urbà amb el «geogràfic» rauria precisament en la seva capacitat per plantejar escales «altres» i «múltiples», per cobrar «altres» i «múltiples» dimensions, per traspassar els límits i difuminar els vells recintes urbans i disciplinaris en una nova i possible concepció multiestructural definitivament oberta i diferencial. Seria una possibilitat afavorida, naturalment, pel transvasament d'una mirada obsessionada per l'antiga relació morfotipològica entre arquitectura i ciutat (la ciutat com a escenari estable, resultant del que és *edilici*) i una altra més sensibilitzada per un nou contracte amb la natura (una natura evidentment significant i activa, més que domèstica o pseudobucòlica) sorgida, paradoxalment, del mateix desenvolupament tecnològic i de la consciència, en paral·lel, d'una decisiva i necessària interacció sostenible «amb» l'entorn i «entre» entorns.

– Parlar d'un nou tipus de geourbanitat en xarxa seria parlar d'una nova condició de l'urbà en el territori, que faria referència a un nou tipus d'organització enxarxada i «disdensa», nodal i discontinua a la vegada (anomenada per altres autors «geopolis») susceptible d'entrellaçar a múltiples escales (globals i locals) arquitectura i paisatge, ciutat i geografia.

– Parlar d'una nova multiciutat seria fer referència, al mateix temps, a un escenari polièdric i polinuclear en què la mobilitat, la interconnexió i la «interescalaritat» tindrien tanta importància com el paisatge i la natura, els creixements i les densitats, els llocs i els «interllocs», els nusos i els nodes, les relacions transversals i les discontinuïtats interconnectades; els usos, els programes i les activitats combinades; els escenaris i les atmosferes; els sentits i les formes de vida.

– Parlar d'un hiperterritori seria significar la dimensió multicapa d'un nou escenari de simultaneïtats en què identificar diferents nivells estratègics de lectura, de reconeixement i d'aposta, i la major capacitat seria el grau potencial de combinació; però també d'enllaç: entre dades i fenòmens, entre situacions i sol·licituds, entre latències i emergències, entre sistemes i contextos: entre qüestions clau i qüestions latents.

Des d'aquest tipus de consideracions és des de les quals caldria abordar aquesta nova dimensió heterogènia, dinàmica i complexa de la ciutat «en» i «amb» el territori. Si la força de la nova multicciutat impulsaria el territori, l'equilibri més gran o més petit del territori incidiria decisivament en les diverses estructures que conformarien la ciutat.

En la comprensió conceptual i instrumental de les noves estructures urbanes avui emergents, les antigues fronteres geogràfiques haurien cedit, gairebé de sobte, davant les diverses escales d'un nou camp de maniobres urbanoterritorial, molt més complex, esmunyedís i vital produït en un marc d'intercanvis obert a sorprenents processos combinatoris, generats més enllà del que és físic o del que és merament geogràfic: amb un -s territori -s, amb un -s lloc -s, amb una -es memòria -es, amb un -s context -os pròxims i distants, virtuals i reals ^[9].

La ciutat tendria a perdre així la clara vinculació amb un únic espai de proximitat per a estirar-se i expandir-se, però també per contraure's nodalment, en diversos escenaris de relació; aquest fet evidenciaria així l'emergència d'un nou tipus d'ordre «metaurbà» i interurbà, flexible i fluctuant a la vegada. En aquest ordre «metapolità», les tradicionals xarxes infraestructurals haurien, en qualsevol cas, de coexistir amb altres xarxes de connexió (telemàtiques, informàtiques, financeres, etc.) com a nous enllaços immaterials a partir dels quals altres possibles definicions territorials començarien a establir-se. S'evidenciaria així la complexa naturalesa d'un sistema global de límits (geogràfics i conceptuals) mòbils, variables i discontinus, segons els diferents agents que tendirien a incidir-hi a sobre ^[10].

En qualsevol cas, l'escenari d'aquesta nova condició geourbana, multiurbana o metaurbana de la ciutat no es construiria només basant-se en criteris formals més o menys substantius, sinó que es definiria i redefiniria dinàmicament, en cada moment, de manera interactiva, des de la combinació relacional entre les diverses -i simultànies- capes d'informació (topogràfiques, biològiques, econòmiques, culturals, polítiques, etc.) que la caracteritzarien i les diferents xarxes (infra)estructurals d'intercanvi (de transport, d'energia, de difusió, de comunicació, de moviments demogràfics o financers, etc.) que l'articularien. D'aquesta manera es materialitzarien les pròpies fluctuacions d'un sistema complex i plural, constantment afectat per situacions i sol·licituds diverses, discontinues i no fixes, interrelacionades i transformades contínuament; i la seva força radicaria, precisament, en aquesta constant capacitat de renovació i modernització, de construcció i reciclatge.

L'abordatge d'aquest nou tipus d'espacialitat múltiple -i dels moviments que la tensarien- requeriria doncs, per a un reconeixement eficaç de l'elaboració de mapes «n-dimensionals» de registre i prospecció, així com la possible definició de possibles estratègies associades.

Aquests mapes d'anàlisi informacional, en incorporar un nivell d'aproximació selectiu i/o estratègic subjacent, convocarien alhora mapes de síntesi virtual (esquemes, diagrames, ideogrames, patrons matricials, etc.) com a traducció intencionada de tendències i de possibles orientacions latents en el sistema. Així, plantejarien relacions potencialment emergents entre situacions (i informacions) combinades, concertades

segons paràmetres qualitius oportunament dirigits: «mapes/dispositius» entesos com a criteris d'acció destinats a detectar i visualitzar les situacions clau en el sistema i els objectius estratègics que podrien produir-hi horitzons de certesa.

Registres informacionals, tendencials però també registres inclinats -«intencionals»- de la ciutat i del territori: possibles mapes estratègics, entesos com a mapes de batalla virtuals, és a dir, com a mapes sintètics d'abordatge, interpretables al mateix temps com a diagnòstics/resposta, capaços de seleccionar elements inductors de la pròpia realitat i de comprimir-los en decisions/instruccions tan intencionades en la definició com obertes en el desenvolupament. Mapes (i esquemes/diagrames associats) no totalitaris ni finalistes sinó combinatoris, evolutius i que, en qualsevol cas, farien referència a les diferents «ciutats», físiques i virtuals, que conviurien a la nova multiciutat ^[11].

Figura 4. Catalunya i Barcelona: mapa dels nusos i encreuaments infraestructurals. (Hicat-Actar Arquitectura, 1998-2003).

2. De la ciutat recinte a la ciutat xarxa

El concepte de ciutat de ciutats referit a les noves/velles estructures metropolitanes finiseculars definiria tot un eficaç concepte programàtic que hauria acabat fent fortuna entre teòrics i tècnics, que s'adoptaria ocasionalment com a possible «eslògan paspartú» d'algunes polítiques urbanes finiseculars.

No obstant això, aquesta ciutat de ciutats «oficialment» proclamada, sembla sovint que s'orienta cap a una concepció neotradicional de l'escenari urbà, entès més com una gran estructura aglutinant que com una autèntica infraestructura relacional: un paisatge de trames més que una trama de paisatges; un gran conglomerat més que una xarxa.

Tanmateix, en la incipient forma en xarxa de les actuals estructures urbanoterritorials d'intercanvi i de desenvolupament caldria apreciar un nou tipus de condició més elàstica i irregular de la ciutat i del territori, en què les antigues formes expansives d'acumulació metropolitanes deixarien pas, progressivament, a conjunts «policol·laborants», menys jeràrquics; conjunts discontinus i relacionats, concertats o apropiats -no sempre unívocs sinó articuladament diferencials- destinats a combinar vells i nous centres, grans nuclis d'atracció i nuclis intermedis o intensos, xarxes de connexió i espais de relació en un nou tipus d'estructures d'intercanvi en xarxa -més complexes, elàstiques i flexibles- entre «identitats in(ter)dependents», més que entre

«entitats subordinades»^[12]: estructures definides més enllà de les tradicionals àrees metropolitanes o de les eternes dicotomies urbà/rural.

En el cas de Catalunya aquesta condició geogràfica i urbana encara seria més explícita en destacar aquest valor accidentat i variat d'una topografia enxarxada, rica en factors diferencials directament relacionats amb espais diversos de vida i d'intercanvi (grans centres i nuclis intensos) particularment pròxims i connectats entre ells. En efecte, si el 25 % de la població catalana viu avui a Barcelona, també hi ha tota una extensa xarxa de ciutats intermèdies -o intenses- situades a una mitja hora de la capital. La sostenibilitat global del sistema actual es basa, en gran part, en l'eficàcia d'aquesta xarxa de ciutats i en l'accessibilitat física d'aquestes; de manera que extensió, velocitat i freqüència de transports públics (metro, ferrocarril de rodalies, autobusos) són clau. A un quart d'hora de tren des de Barcelona es concentra el 33 % de la població; a mitja hora, el 45 %; i a poc més d'una hora, el 50 %. Aquesta concentració es tradueix, en aquesta geografia mòbil i fluctuant que gravita, en una forta àrea (sobretot costanera i precostanera) d'interacció^[13].

Les dinàmiques actuals de desenvolupament global haurien fet emergir d'una manera explícita -com assenyalava a l'inici-les condicions d'aquest nou tipus d'ordre fluctuant, flexible i obert, que atorgaria un protagonisme especial a la natura interactiva dels processos i fenòmens associats. La seva manifestació més evident seria la d'un organisme -la ciutat- constantment reinformat -redefinit i transformat- mitjançant aquestes contínues operacions d'acció i de reacció, d'ajustament i de reajustament, entre «capes d'informació» i xarxes d'articulació (materials i immaterials) en combinació entròpica constant.

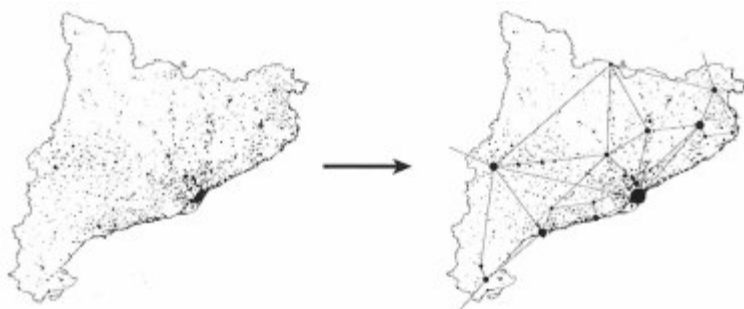

Figura 5. Catalunya. Xarxes i nodes virtuals. (Hicat, 2003).

➔ **Mobilitat obligada per treball**

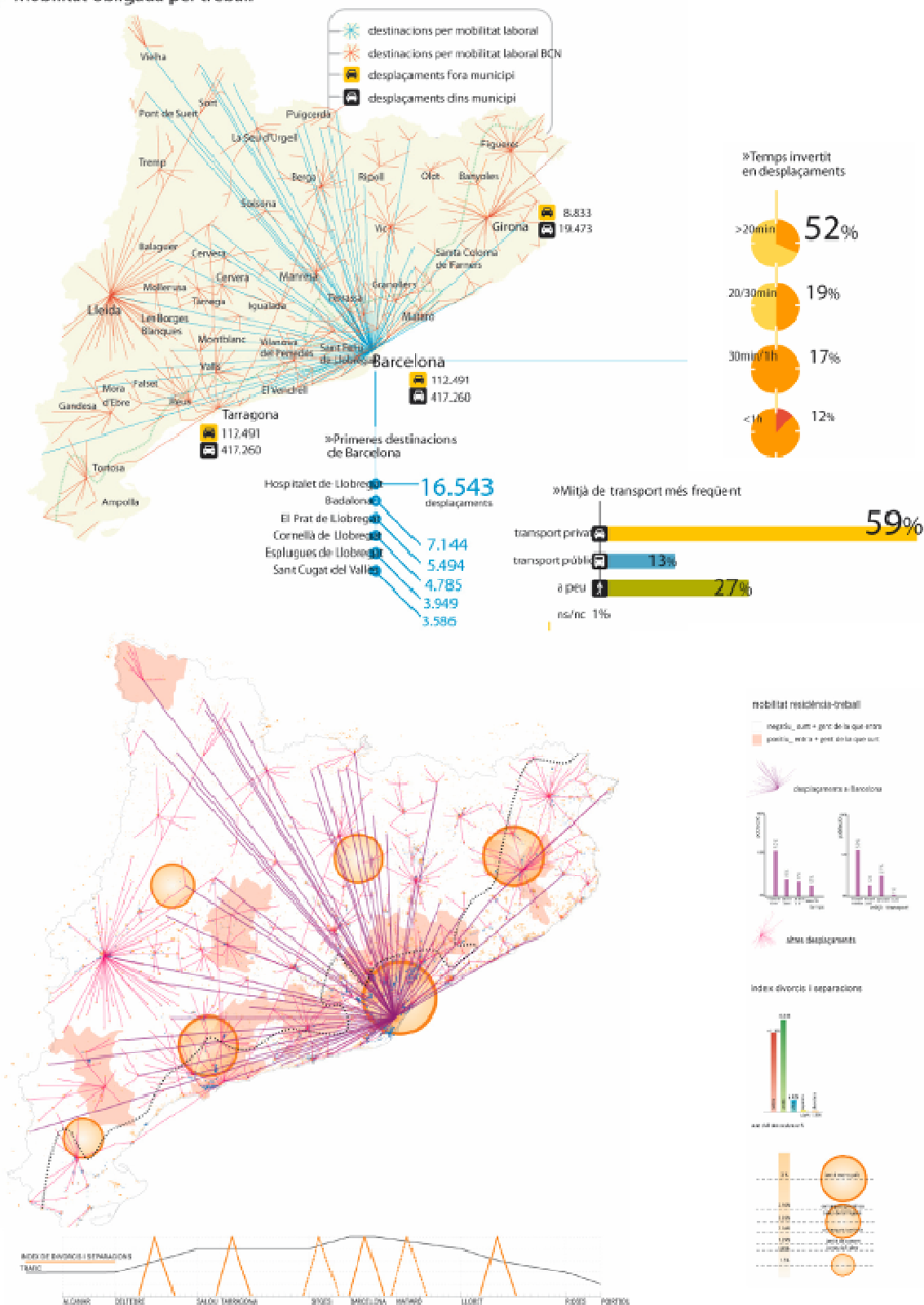

Figura 6. Catalunya sociocontemporània (dinamisme urbà i progrés). Fluxos de mobilitat obligada. Irradiacions i nodalitats. Font: Idescat, INE (2202-2004). (Hicat-IAAC, 2003).

Més enllà de la metròpoli tradicional, la «metàpolis» contemporània es manifestaria, llavors, com aquest sistema vibràtil, genèric en la globalitat i divers en la particularitat, fet de col·lisions, de trobades i d'interseccions que acabarien generant un ric calidoscopi de conflictes i tensions, però, també, d'ofertes i oportunitats^[14]. Un sistema

que no seria adscrit només a un sol lloc ni a una forma determinada, ni tan sols a un únic estat evolutiu, sinó a una interacció oberta entre diversos estats i estadis i experiències simultànies.

Si la noció «moderna» de metròpoli respondria al paradigma d'una mecànica productiva de creixement (més o menys radiocèntric i expansiu) sobre un territori fix de proximitat, la noció contemporània de metàpolis traduiria la natura plural, diversificada i diferencial d'un possible desenvolupament no només productiu sinó sobretot relacional: un desenvolupament plural i canviant, produït en un marc de relacions (globals i locals) obertes a sorprenents processos combinatoris d'interacció. Aquests processos estarien generats, com s'ha indicat, amb el territori i amb altres territoris, amb el lloc i amb altres llocs, amb la memòria i amb altres memòries, amb el context i amb altres contextos, pròxims i distants, virtuals i reals, materials i immaterials, més enllà de fronteres unívokes o d'estrictes delimitacions administratives.

Parlar d'aquesta condició «metropolitana» seria parlar, doncs, d'una estructura múltiple i multiplicada: una estructura multifacètica i multinuclear feta de situacions singulars i relacions canviant, i amb una evolució correcta que exigís orientadors (i inductors) de flux, de moviment i d'evolució.

Estratègies o criteris d'acció.

Sovint -com a tècnics i com a ciutadans, és a dir com a literals habitants de la ciutat- ens sentim desconcertats i una mica temorosos davant del que és divers, del que és inesperat i del que és insòlit d'aquesta manifestació múltiple de la nova geociutat. Ens espanta aquesta característica discontinua, arítmica, incerta i informal pròpia d'un sistema decididament dinàmic, canviant, essencialment «indisciplinat» en la manifestació irregular. Sabem que en situacions d'inèrcia o d'imprevisió aquests tipus de sistemes solen propiciar l'acumulació progressiva de moviments i d'esdeveniments particulars, individuals, desorquestrats i oportunistes, que per la seva natura endògena, contingent i pseudoespontània, tendeixen a afavorir una anarquia (o un caos) general en el cas de no tenir criteris globals d'organització i de condicions (i relacions) d'intercanvi qualitatiu.

No obstant això, aquesta evolució de la ciutat cap a escenaris més diversificats i heterogenis es poden convertir també, ben orientats, en un factor de riquesa i diversitat a valorar: vista amb una mirada positiva, la ciutat contemporània es pot plantejar, en efecte, com un ric escenari polifacètic; així, tradueixen la pròpia natura contemporània d'una societat progressivament lliure i plural en els comportaments però també en els espais i els esdeveniments que s'hi refereixen.

De la mateixa manera que avui podem parlar d'una societat plural hauríem de poder parlar no només d'una multicciutat o d'una ciutat de ciutats sinó d'un hiperlloc: un lloc de llocs per descobrir, pronosticar, valorar i/o reimpulsar. Aquesta dimensió irregular, plural i mestissa, definitivament oberta per inacabada, dels actuals escenaris metaurbans es podria convertir així (plantejada de manera decidida des d'una visió holística) en una variada oferta de situacions i d'experiències susceptibles d'afavorir relacions menys unívokes i predeterminades, més flexibles i simbiòtiques, entre estrats i esdeveniments, entre llocs i «entre-llocs», entre identitats afirmades i noves identitats (re)qualificades.

Avui, els límits dels antics nuclis municipals (perifericocentrals o pericentrals) estan integrats en una xarxa de connexions i d'estructures polinuclears cada vegada més àmplia, que requereix noves lògiques municipals i intermunicipals capaces d'assegurar

desenvolupaments integrats sobre la regió, més enllà de les habituals operacions de fortuna i conjuntura de l'ús.

En aquest sentit, una de les principals conclusions que caldria extraure de la majoria dels actuals marcs d'investigació urbana seria la d'aquesta necessitat implícita d'articular nous formats de col·laboració entre escenaris plurimunicipals i interterritorials, però, també, entre àrees urbanes plurinuclears i interrelacionals (entre, en ambdós casos, estructures globals i situacions locals) des de les quals propiciar un plantejament més orientat i coordinat -diferencial en la localització, reequilibrat en el repartiment- dels papers, dels usos, de les reserves i els creixements (i/o les plusvàlues) en el territori. S'afavoriria, així, un plantejament més asimètricament equilibrat -tutelat, projectat, ponderat i diversificat en les càrregues i funcions- dels desenvolupaments urbans, lluny dels habituals àmbits de competència locals (i de les rendibilitats particularistes conseqüents dels processos urbanístics), però lluny, també, dels habituals models d'ocupació, de zonificació i de distribució, basats en models isotrops, pretensament equànimes, i en obsoletes classificacions del sòl ^[15].

Evidentment es tractaria, en definitiva, de compensar ingressos i plusvàlues i de repartir els beneficis urbanístics entre escenaris de desenvolupament i escenaris de preservació o reserva, entre espais urbans compressius i espais interurbans protegits ^[16].

Orientar aquesta acció i interacció multipolars entre estructures urbanes i estructures geogràfiques, sistemes globals i subsistemes locals, moviments particulars i moviments generals, decisions planificades i disposicions espontànies -pròpia dels actuals territoris metaurbans- necessitaria, doncs, insistim, que es concebessin estratègicament nous criteris de desenvolupament capaços de detectar situacions potencials -és a dir, condicions estratègiques- en el sistema i d'incloure-hi reaccions qualitatives.

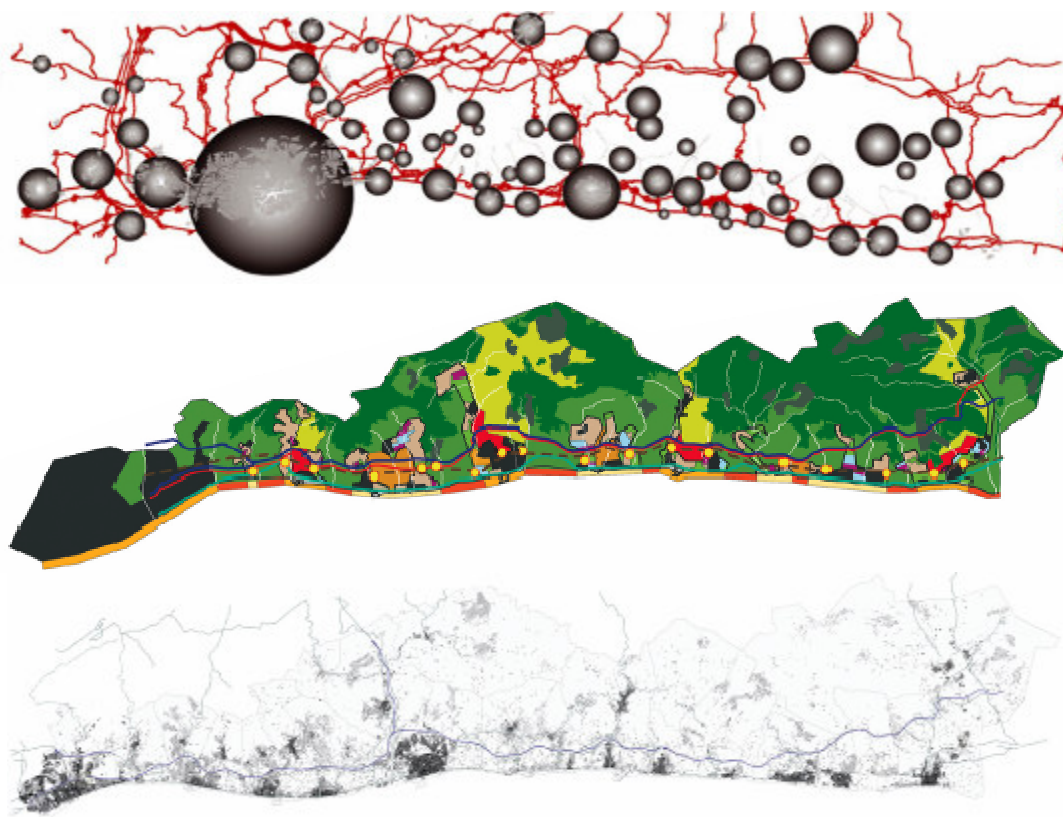

Figura 7. Barcelona-Maresme. Sistema de polaritats territorials i nous models de concertació

internodal ciutat/paisatge (IC-2008).

3. Estratègies «multiinter (multicapa i interterritorials)»: «models disdensos», models entrelaçats

Un dels objectius fonamentals per al futur consistiria a calibrar si les antigues inèrcies associades als termes «metròpolis» i «metropolità» aplicades a la ciutat plural (i enteses com a corol·laris d'una concepció neointindustrial d'expansió i de contínuum urbans, unijeràrquics i monoreferencials) no haurien de deixar pas avui a l'evidència d'un nou tipus d'estructures més polifòniques, discontinúes i diferencials; i al mateix temps urbanes i geogràfiques. Aquesta dimensió seria decididament geourbana i, sobretot en escenaris de l'escala i configuració matricials d'un Ranstad holandès, un *interland* suís, o de la pròpia Catalunya -manifestats com a virtuals multicitats, articulades o per articular- hauria d'explorar nous mecanismes de relació, no només més polièdrics sinó també més polifacètics en les característiques, en les situacions, en les estratègies i en les respostes associades.

Des d'aquest punt de vista eminentment «geològic», el territori català evidenciaria, en efecte, la importància dels espais neometropolitans (o protometropolitans) definits en més d'una ocasió com a «intensos»^[17] i en els quals es produiria una concentració elevada d'intercanvis, activitat, infraestructures i, per tant d'atracció; i com a conseqüència de tot això, una alta mobilitat i un fort consum.

En el cas de Catalunya, l'anàlisi territorial manifestaria, lògicament, la importància de Barcelona i de la seva àrea metropolitana com a primer escenari destinat a concentrar, fins ara, el gruix de les activitats i dels fluxos associats. L'excessiva intensitat del Barcelonès i el seu aclaparador pes «incident» com a origen i destinació d'objectius i referents -però també de fluxos, productes i mercaderies- seria encara altament monofocal i generaria, en qualsevol cas, tensions de disposició de sòl -és a dir, demandes de superfícies de reserva residencial, terciària, logística i mediambiental- que l'àrea metropolitana tendria a no tenir.

Davant d'aquesta realitat monofocal emergirien, però, alguns nodes intermedis en què s'endevinaria un lleuger grau d'intensitat rellevant. Alguns d'ells correspondrien a àrees compostes per un grup equilibrat de municipis que compartirien una mateixa especialització econòmica i presentarien relacions de complementaritat sense lideratges clars: el Penedès (Vilafranca del Penedès/Sant Sadurní d'Anoia), el triangle Tarragona/Reus/Salou/Cambrils i les franges compreses per (i entre) les zones del Maresme i la Costa Brava -des de Mataró a Lloret- en serien alguns exemples.

Altres respondrien a zones de mida més petita, agrupades al voltant de capçaleres tradicionals: el Gironès i el gran pla de Lleida/Tàrrrega/Cervera, la plana de Vic, o els voltants d'Igualada, Manresa, Tortosa, etc.

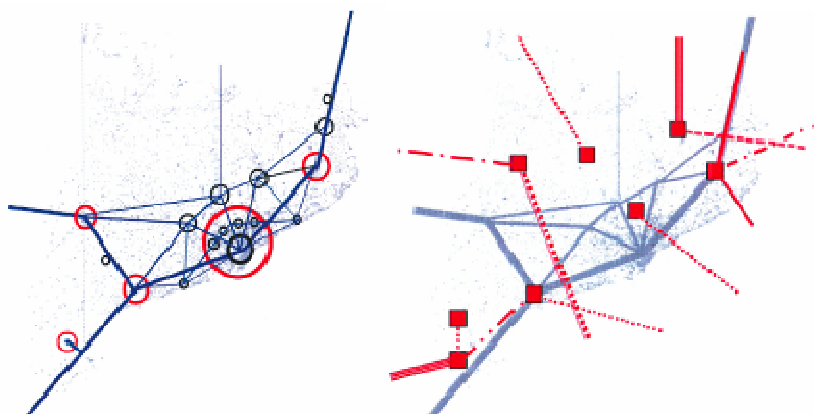

Figura 8. Diagrames d'articulació territorial. Font: Pla Governamental CATXXI. ULLIED, Andreu; ESQUIUS, Andreu; FONT, Meritxell (Mcrit, 2002)

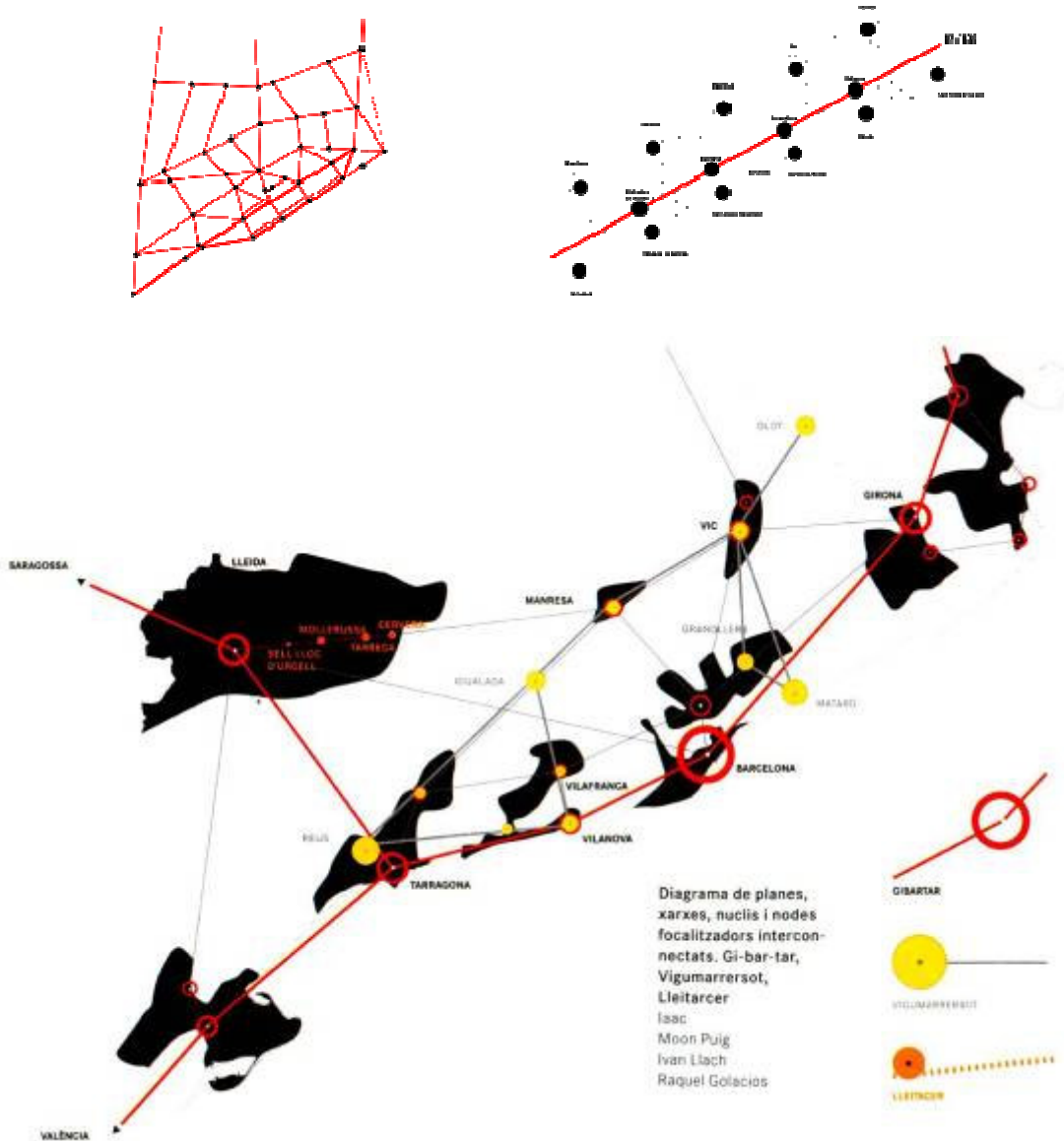
En qualsevol cas, aquests espais (desenvolupats al voltant de nuclis o nodes de mida intermèdia) tan sols podrien seguir mantenint la intensitat de les relacions en el cas d'introduir modificacions graduals en algunes de les estructures autònomes i productives, disminuint progressivament la dependència del sector secundari i apostant per la creació entre elles de noves xarxes de relació transversal.

En aquest sentit, seria important reconèixer la futura importància del gran eix de concentració de població, infraestructural i productiu generat a la franja que connecta Girona/Barcelona/Tarragona, marcada pel traçat de l'autopista A-7 i la futura incidència del tren d'alta velocitat: aquesta seria una «metaàrea» particularment intensa en intercanvis en què es generaria la mobilitat més alta i de consum més gran, i que anunciaria, potser, un nou tipus de multiconurbació «disdensa» afavorida per la nova xarxa ferroviària. La hipòtesi d'aquesta estructura generada en, i entre, les línies de costa i contracosta (GI-BAR-TAR, Girona, Barcelona, Tarragona) articulada i coordinada, encara que no necessàriament unijeràrquica (i, en qualsevol cas plantejada més enllà dels paràmetres associats a l'actual àrea metropolitana barcelonina), tot i que arriscada tindria molta lògica: la necessitat de crear noves urbanitats en xarxa, afavorides -com en el cas del Ranstad holandès- per una distribució i proximitat eficaces de les ciutats primàries i de les ciutats intermèdies, connectades per una clara xarxa d'infraestructures viàries i per una xarxa ferroviària ràpida i eficient, que permetria preveure una nova estructura densa i discontinua «disdensa» en el territori en què els temps de connexió oscil·larien entre els 20 minuts intermedis i els 40 minuts de punta a punta Així s'afavoriria, com s'ha assenyalat, un model multimodal en xarxa (discontinu i pluricompacte) de nuclis de cohesió i paisatges de relació.

Aquesta concentració potencial de la població i de l'activitat en alguns escenaris nodals no sempre seria fàcil de gestionar, ja que de l'equivalent augment de l'oferta residencial i/o immobiliària associada, sovint en sòls d'escassa disponibilitat, se'n deduiria la necessitat de plantejar nous tipus de models de desenvolupament compacte (en trames i altures) per a la ciutat existent.

No es tractaria de plantejar, en qualsevol cas i en els termes d'aquestes qüestions, un debat entre la defensa d'un possible model «difús» o d'un model «compacte», sinó de proposar un possible model entrellaçat. Una nova natura trenada, en xarxa, concebuda més des de la lògica polifàsica d'un autèntic «lloc de llocs», divers i diversificat, que des de l'anhel unitari d'un gran lloc cohesiu ^[18].

Des d'aquestes consideracions, diverses qüestions es podrien plantejar llavors al voltant de la pròpia volició múltiple, estratègica i territorial, de l'actual binomi Catalunya/Barcelona: ¿Cap a quin tipus d'estructura -o «contracte»- comú s'hauria d'orientar aquest escenari d'intercanvi plural que connectaria l'actual «multiBarcelona» amb els futurs desenvolupaments de Girona i Tarragona i la seva relació amb les costes nord i sud? ¿Quin paper haurien de desenvolupar en aquesta estructura multifocal (GI-BAR-TAR) les actuals ciutats intermèdies (o intenses)? ¿Com es podria definir en aquest possible conjunt enxarxat una articulació eficaç entre desenvolupament, natura i paisatge? ¿Des de quins tipus d'«enllaç» s'hauria de plantejar l'important potencial logístic de Lleida i tota la seva àrea d'influència interior? ¿Quina nova condició funcional hauria d'assumir la muntanya i els espais de reserva o protecció, amb possibles i necessaris territoris actius?, etc.

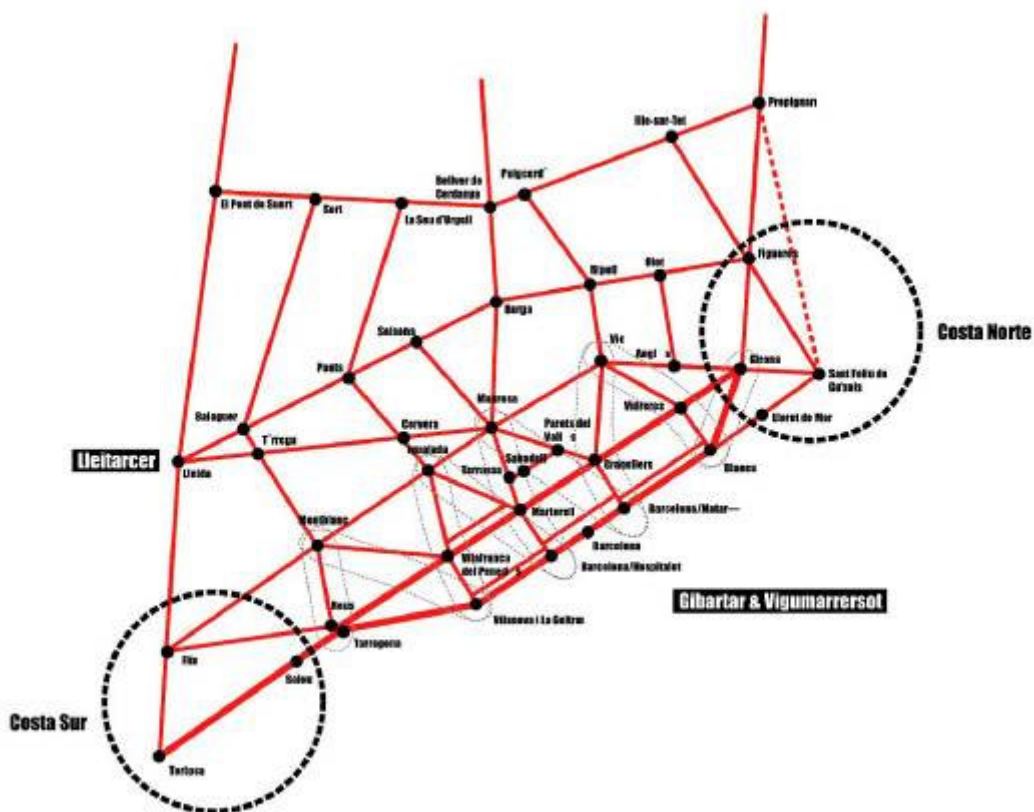

Figura 9. Esquerra. “La bicicleta”: Diagrama de xarxes i seqüències estratègiques d’interconnexió. A dalt: Diagrama de plans, nuclis i nodes focalitzadors interconnectats: GIBARTAR, Vigumarrersot i LLEITACERC. A sota: “La bicicleta”: Diagrama de xarxes i seqüències estratègiques d’interconnexió.

De manera més general, diverses qüestions emergirien llavors al voltant de la pròpia dimensió múltiple, de l’actual binomi territori/ciutat:

–¿Des de quins criteris orientadors caldria abordar aquesta nova dimensió geourbana de la ciutat «en», «cap a» i «amb» el territori, i la seva possible conjunció, en un nou conjunt d’estructures en xarxa, capaces de conjuguar realitats municipals i relacions intermunicipals, xarxes d’articulació i bosses de cohesió, matrius de desenvolupament i paisatges d’enllaç en nous models integrats?

–¿Cap a quin tipus d’escenaris «disdensos» -discontinus i densos a la vegada- s’haurien d’orientar els futurs desenvolupaments sostenibles d’aquestes estructures múltiples d’intercanvi, en què teixits urbans i trames semiurbanes, feixos infraestructurals i nusos intraestructurals, paisatges interestructurals i corredors ecoestructurals, es podrien connectar en noves lògiques concertades d’interacció?

–¿De quina manera haurien de concertar-s’hi processos globals i relacions locals?

–¿Quin paper respectiu haurien de desenvolupar, en aquests models polifocals, els grans centres d’atracció i els diversos nuclis intermedis? i ¿com es podria definir, en i entre ells, una eficaç articulació entre mobilitat, creixement, natura i paisatge?

–¿Quina nova condició funcional haurien d’assumir els grans espais naturals, entesos com a reserves paisatgístiques i com a escenaris actius alhora?

–¿Com s'hauria d'abordar una nova definició integrada de les pròpies infraestructures -com a agents compressors (i tensors) del territori? i ¿com s'hauria de preveure la possible combinació amb els nous sistemes naturals de captació energètica i flux productiu, per convertir-los en possibles sòls generadors?

–Més enllà dels vells models d'eixample o de polígon ¿com s'haurien d'estendre les ciutats, i a quins models s'haurien de referir a l'hora de traduir una nova sensibilitat mediambiental associada a una nova concepció de l'hàbitat, concebut com a possible paisatge relacional?

–De quina manera haurien de «reinformat-se» (reciclar-se, requalificar-se, rehabilitar-se) els antics teixits existents per assegurar unes necessàries «reimplorsions» (o si es prefereix, reestructuracions) urbanes?

– ¿Des de quin tipus d'actuacions innovadores s'hauria d'impulsar el propi reciclatge dels antics parcs immobiliaris, barris «centrals» (escenaris històrics madurs o teixits consolidats en fase de major o menor obsolescència) o perifèries modernes (espais residencials o espais turístics de concepció més recent), sovint deficitàries en les prestacions i/o en fase de necessaris processos de reavaluació programàtica i funcional?

–¿Amb quins criteris s'haurien de conjugar ambdós paràmetres -creixement i reestructuració- per assegurar autèntiques accions qualitatives, en un territori potencialment capaç de compatibilitzar producció, oci i coneixement, des d'una adequada potenciació de les infraestructures pròpies?

–¿Des de quina nova ambició creativa i tecnològica, espacial i ambiental, s'haurien d'enfrontar, en definitiva, els nous reptes de la societat emergent i la traducció en nous escenaris col·lectius -i interactius- concebuts per a l'activitat, el gaudi i el coneixement, però també com a possibles interfícies, o espais de mediació, més sostenibles, entre l'individu i el seu entorn?

Les últimes dècades han comportat l'emergència d'una doble equació basada, per un costat, en el posicionament competitiu de ciutats i territoris davant d'un marc econòmic global associat a la creixent internacionalització del mercat del sòl; i per un altre, a l'aparició d'una nova sensibilitat cultural i mediambiental que plantejaria la necessitat d'afavorir reflexions sobre aquests processos de redefinició i reactivació urbanes i d'impulsar, alhora, operacions d'identificació significant, innovadora i qualitativa, en aquests circuits globals de flux i d'intercanvi. La definició de possibles estratègies «multiinter» per als grans reptes que es plantegen avui en aquests escenaris d'intercanvi, obligaria a preveure alguns dels grans temes transversals associats als propis factors 're-' (de: redefinició, refundació i reinformació), que tendeixen a marcar avui les noves agendes urbanoterritorials d'aquest inici de segle.

Fins ara, hem viscut sovint amb les restes d'uns models neotradicionals centrats en la nostàlgia de la continuïtat urbana, poc eficaces a l'hora d'abordar qüestions fonamentals per a l'evolució futura i la reordenació estratègica de l'urbà i del territorial: qüestions que farien referència a l'aparició d'una nova lògica conceptual i urbanística més oberta, dinàmica i plural; a la possible orientació enxarxada del territori, de les seves àrees de desenvolupament i dels punts de nodalitat i de transferència; a la (re)definició dels teixits articulats i a la reutilització i reciclatge de les preexistències; a l'eficax relació amb el paisatge (i entre paisatges) i a la reflexió sobre els límits de trobada entre el que és natural i el que és artificial; a la concepció d'un nou tipus d'espai actiu de relació concebut més enllà de l'espai públic tradicional i de l'aprofitament dels espais de marge i el límit infraestructural com a possibles

generadors d'energia i activitat; o a la formulació d'altres possibles operacions immobiliàries concebudes des de la «mixticitat» programàtica i social, més enllà de les operacions anacròniques que afectarien avui l'espai residencial (i a la mateixa idea d'hàbitat); i en qualsevol cas a la necessitat de treballar amb un urbanisme tridimensional, en seccions i amb seccions programàtiques mixtes, obertes a la simultaneïtat d'usos i a una classificació del sòl basada en capes de densitat variable capaces de superar els tradicionals conceptes de desenvolupament unívoc, creixement zonal i regulació monofuncional dels antics models de la planificació tradicional.

Com?

1. Replantant, avui, la possible qualitat «(pro)positiva» implícita en el potencial combinat de la mobilitat, de l'intercanvi i de la «mixticitat» contemporànies ^[19]. I afavorint un nou tipus de «tropisme en xarxa», enxarxat i ponderat, connector i corrector a la vegada, variat, articulat, equilibrat i necessàriament selectiu quant a sistemes, estructures i usos del sòl (és a dir, sensible des d'un punt de vista sostenible al desenvolupament i també a la conservació/reutilització), que atendria no només a la redefinició concertada dels propis escenaris de la multiciutat sinó a la possible articulació en nous sistemes integrats d'enllaç entre edificació, infraestructura i paisatge, combinats en nous «territoris de síntesi» entre condicions i escenaris, naturals i artificials, globals i locals, públics i privats, etc.

2. Consolidant (i reactivant) els teixits d'atracció existents, reforçant el caràcter urbà i nodal, dotant-los de noves formulacions espacials i programàtiques i -per què no?- morfològiques.

3. Instrumentalitzant, al mateix temps, la idea pròpia de paisatge no només com a buit intersticial -residu o reserva bucòlica- sinó com a «sistema operatiu»; camp (de maniobres) dins d'un altre camp (de forces). Espai *in-between* per a usos i activitats, individuals i col·lectives; «junta» entre creixements i entre esdeveniments. Paisatge, doncs, com a espai caracteritzat i com a possible sistema ecoestructural i infraestructural, en el territori i del territori.

4. Plantejant una necessària situació de transferència o salt «interescolar» produït des de l'estructura urbana als nous espais (i escenaris) arquitectònics, entesos no ja com a meres composicions objectuals, inertes i indiferents, sinó com a possibles entorns interactius relacionats en el medi i amb el medi; una interacció «multiescolar» desplaçada només de l'*edilici*-constructiu al mediambiental, en una nova condició més plural i oberta del dispositiu urbà i arquitectònic atenta als escenaris d'encavalcament, d'encreuament, de trobada i de transversalitat.

5. Entenent, en últim terme, la nova ciutat com a una possible estructura flexible de nodes densos, fluxos articulats i paisatges caracteritzats, en xarxa. Com hem assenyalat, doncs, no es tractaria de seguir insistint -en els termes d'aquestes qüestions- en els eterns debats al voltant de la dialèctica entre models difusos i models compactes sinó d'intentar generar nous models entrelaçats. Els d'una nova condició trenada (en xarxa) de la ciutat, concebuda més des de la lògica polifàsica d'un autèntic «lloc de llocs» divers i diversificat que des de l'anhel unitari d'un gran lloc cohesiu.

Seria una vocació cridada a conjugar noves estructures plurinuclears de densitat variable amb lògiques matricials d'entrellaç diversificat: models pluricompactes, doncs, oposats a la visió monocohesiva dels models compactes tradicionals (més pròxims a les antigues estructures unifocals, de creixement conglomerant), capaços de treballar

amb una irregularitat i una discontinuïtat enxarxades i concentrades alhora (pluricompactes) i atentes, a la vegada, a la capacitat d'equilibrar aquests espais plurinuclears, de coagulació nodal, amb altres -i respectius- espais poliintersticials de vocació mediambiental (corredors biològics -dits «verds»-, llengües de paisatge, canals de desenvolupament, etc.) plantejats no fora d'aquestes estructures sinó entre estructures. Ni models monocompactes, doncs, ni models polidifusos, sinó possibles models entrellaçats, en xarxa.

Models articulats i focalitzats alhora; explosius i implosius; susceptibles de concertar estructures de densitat, estructures d'enllaç i estructures de relació en un nou tipus de geografies urbanes (o geourbanitats) discontinües, enxarxades, tensades i encaminades alhora; capaces de simultaniejar nous sistemes integrats, trames consolidades i trames emergents; grans nodes d'atracció i nodes intermedis intensos; teixits densos i teixits difusos; espais ambientals i espais mediambientals; espais centrals i espais perimetrals; canals de creixement i canals de lliscament; paisatges de reserva i paisatges de fricció; natures genuïnes i natures híbrides.

Models referits, llavors, a una nova lògica urbana i interurbana en la qual i des de la qual concebre autèntics territoris d'encreuament i intercanvi, plantejats des d'aquesta condició 'multi-' i polifacètica pròpia d'un organisme; la ciutat destinada, des d'una dimensió cultural i sostenible alhora, a celebrar la diversitat i a articular la col·lectivitat.

Diversitat, «mixticitat», densitat i plurinuclearitat serien alguns dels factors d'aquesta nova ciutat/territori o multicciutat territorial, més sostenibles, ciutat articulada amb infraestructures d'enllaç bones i caracteritzada per un disseny integrat dels espais de vida i relació (espais rics, diversos, lúdics i productius alhora) sensibles al context i al paisatge. Però també a una gestió correcta dels cicles de l'energia, de l'aigua, de la matèria i dels residus i dels paràmetres qualitius de confort, salut i habitabilitat en interacció amb el medi i la societat, des de criteris de disseny intel·ligent tecnològics, econòmics i innovadors. És a dir, des d'una concepció holística, imaginativa, creativa, dinàmica i evolutiva.

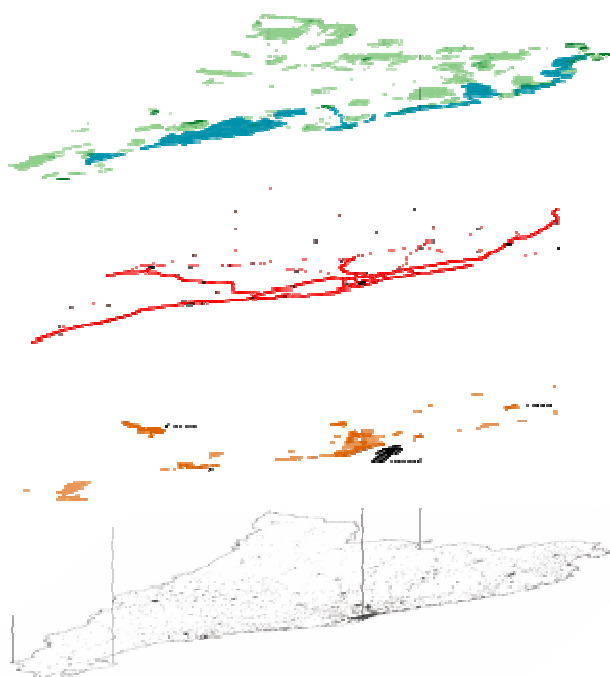

Figura 10. Territoris complexos, models integrats: metodologia «multicapa». Font: GAUSA, Manuel. *Metàpolis*.

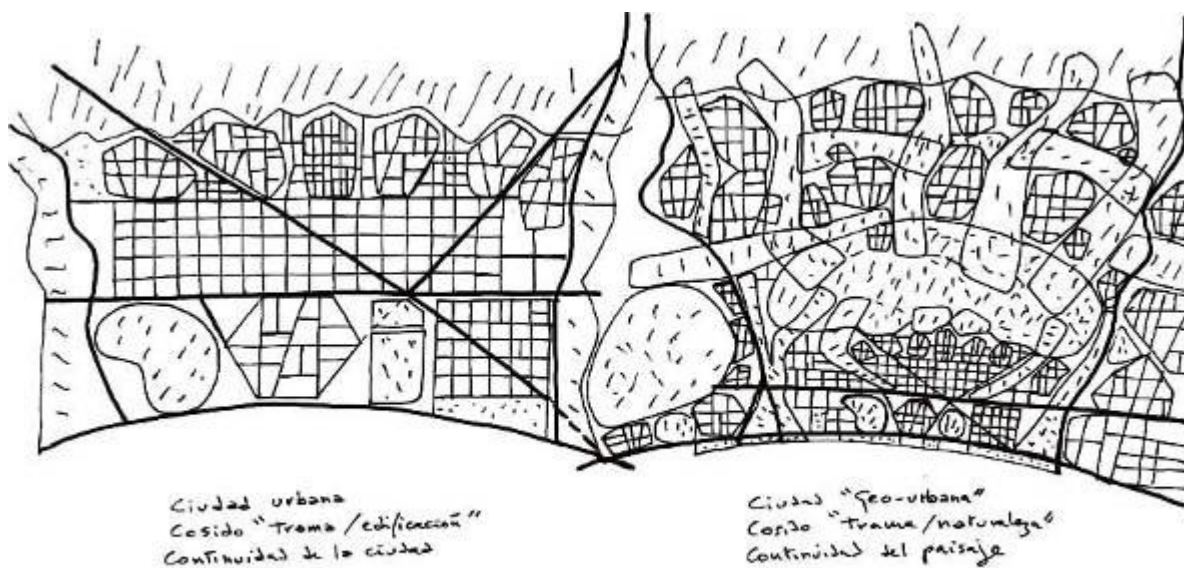

Figura 11. *Barcelona Land-Grid.* Un nou esquema de desenvolupament sostenible per a la ciutat. (Actar Arquitectura, a *Met 01-Barcelona Metápolis.*(1998). Ed. Actar.)

4. A gran escala: diàstoles i extensions o ¿és possible una nova relació amb el territori?

Territoris trenats (*Land-Links, Land-Grids, Land-Flows*)

Des del punt de vista de l'escala territorial ja hem assenyalat que la nova ciutat no es pot seguir mirant a sí mateixa. Els límits estrictes de les diferents realitats municipals que la convoquen no són ja els de la seva -es respectiva -es influència -es real -s). La força dels grans centres d'atracció impulsa, com hem assenyalat, el territori, però l'equilibri més o menys gran del territori depèn decisivament de les diverses polinuclearitats que conformen la pròpia configuració global, multinodal. Els límits dels antics nuclis municipals centrals estaven integrats en una àmplia xarxa de connexions i d'estructures polifocals, que demanen noves lògiques d'intercanvi sectorial i transversal, capaces a la vegada d'assegurar desenvolupaments concertats sobre la regió, més enllà de les habituals operacions de fortuna i d'acumulació conjuntural de l'ús.

Abordar aquest nou organisme urbanoterritorial, aquí previst, hauria de plantejar amb decisió la necessitat d'una coordinació territorial a gran escala més gran ^[20], afavorint marcs d'acció (i de relació) capaços de construir un nou tipus de desenvolupament intel·ligent en què combinar xarxes infraestructurals, nodes d'atracció i «llengües» de paisatge (és a dir, canals de connexió, canals de desenvolupament i canals de relació) en possibles esquemes flexibles i sistematitzats; i, alhora, definits per xarxes de nodes densos i paisatges de relació, de llocs i «entre-llocs», de buits i plens, de paisatges operatius i de paisatges significatius, associats a una nova interpretació del que és ecològic (una ecologia activa més que nostàlgica) capaç d'afavorir una nova idea instrumental del paisatge, no com a mer residu intersticial entre plens sinó com a possible subsistema actiu i relacional.

En aquest marc de reflexió i d'investigació s'articularien alguns dels nous treballs de redefinició territorial avui emergents: nous «mapes de batalla» operatius per a la difusa realitat de connexions polinuclears en què s'inscriuria l'actual sistema territorial, i que estendria l'àrea d'influència més enllà de les clàssiques regions metropolitanes. La base d'aquests plantejaments no seria la d'uns hipotètics traçats planimètrics per reproduir sinó la d'uns mapes estratègics convertits en esquemes i/o criteris dispositius capaços de proposar models intencionats en el territori susceptibles de ser manipulats, alterats i ajustats tàcticament segons els criteris específics d'acció. Mapes que conjugarien, en tot cas, zones d'ocupació i zones de preservació, espais de densificació i espais de dilatació; combinats sempre en possibles entramats mediambientals i infraestructurals relacionats, a la vegada, amb noves i velles trames, espais lliures i espais de reserva, afavorint una particular condició seriada o ritmada entre «colonització/paisatge/infraestructura», «ple/buit/enllaç», en què les pròpies trajectòries de desenvolupament proposades es visualitzarien com a seqüències obertes d'escenaris i matrius transversals de moviment/lliscament d'amplada, mida i gruix variables.

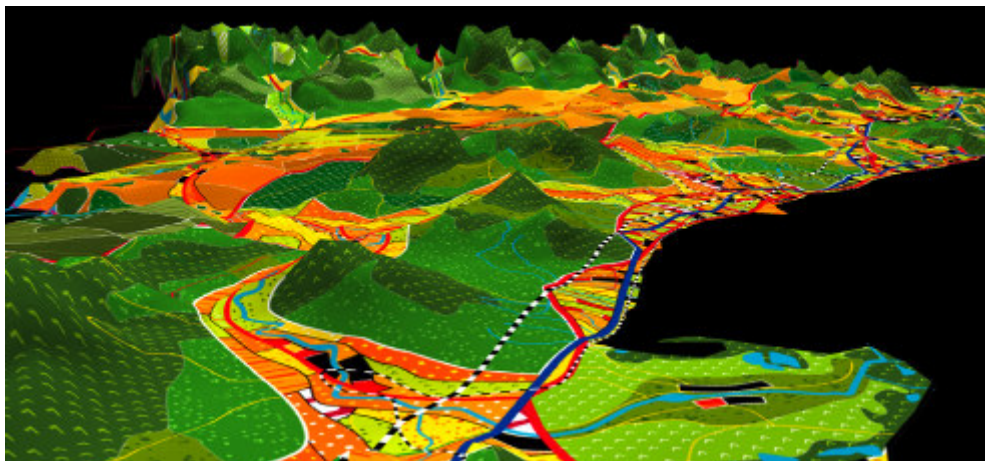

Figura 12. *Catalunya Land-Grid.* Catalunya, un paisatge de paisatges, un lloc de llocs. Un model íntegre de desenvolupament multimodal (Hicat-Actar Arquitectura, 2003)

Mapes, doncs, convertits en possibles cartografies directores, inductores i catalitzadores i capaces d'orientar i de vehicular possibles desenvolupaments sectoritzats en el territori: en síntesi, en formulacions concises i precises possibles relacions entre nodes d'atracció de creixement, espais relacionals de dilatació i connectors de flux i d'articulació. És a dir, entre trames de densitat, paisatges d'ús i infraestructures d'enllaç.

- Connectar la discontinuïtat. Treballar amb la simultaneïtat.
- Articular infraestructures -i intraestructures- coordinades.
- Propiciar una eficaç interacció entre medi, espais, territoris, fluxos i activitats.

La nova investigació urbana i la seva decisiva declinació sostenible implicaria apostar per aquesta dimensió discontinua, complexa i entrellaçada d'un nou tipus de geografia relacional: una «geourbanitat» en xarxa, associada a una necessària concepció trenada -articulada i oberta alhora- del sistema global. Concepció que hauria de combinar moviments implosius i desenvolupaments extensius.

- D'un territori extraurbà es tractaria de passar, doncs, a un territori interurbà.
- D'un territori fons a un territori «xarxa».
- D'un territori passiu a un territori actiu.

Un territori capaç d'equilibrar estructures de concentració i estructures de dilatació, àrees denses i àrees dilatades, nodes i res; generant plusvàlues de marge (en els espais de límit perimetral, per exemple) i al mateix temps conservant (i operativitzant) espais d'articulació i de reserva.

Concebre la ciutat cap a fora i cap a dins alhora; impulsant operacions d'enllaç interurbà i, també, operacions de reforç urbà -de consolidació, de contenció o de coagulació, de concentració, de reestructuració i/o de reciclatge, com es comentarà més endavant-, i instrumentalitzant alhora la idea pròpia de paisatge com a buit intersticial i com a autèntic «sistema operatiu», obert a l'ús i a l'activitat.

Aquestes dinàmiques necessitaran nous instruments dispositius capaços d'abordar la pròpia dimensió infraestructural -global- de la ciutat i del territori, i de replantejar, al mateix temps, com s'ha anat reiterant, la força de l'espai «en negatiu» (el buit) no tant com a resta -o reserva residual- «entre coses» sinó com a engranatge estructurador a escala territorial (i, per tant, com a catalitzador de noves estratègies supramunicipals). Estratègies en què el paisatge -aquest buit significant- no separaria sinó que,

paradoxalment, uniria. En què el paisatge no seria un element passiu -el residu del ple- sinó un sistema actiu: el nou actor territorial.

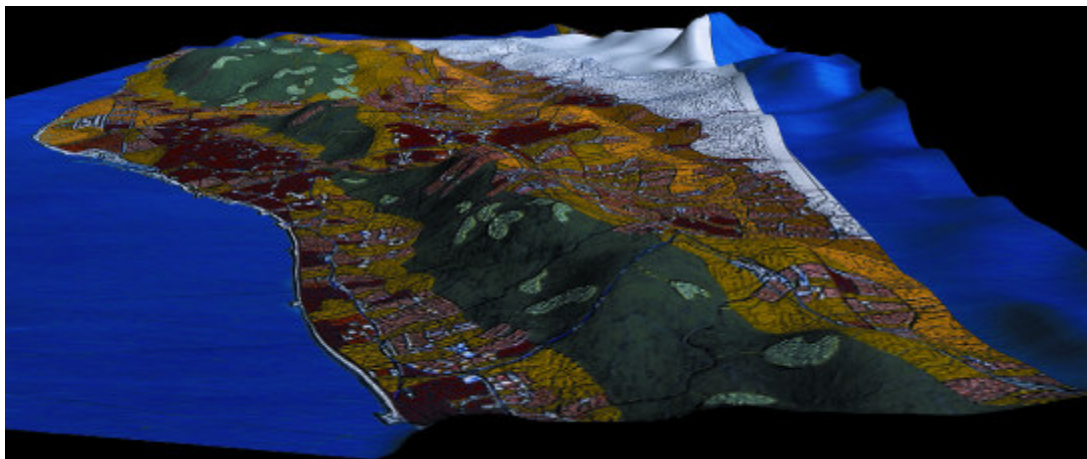

Figura 13. *Barcelona Land-Grid.* Esquema de desenvolupament sostenible per a la ciutat (Actar Arquitectura, a *Met 01-Barcelona Metàpolis.* (1998). Ed. Actar.)

Si les geometries de les actuals constel·lacions multiurbanes podrien referir-se a patrons més o menys recursius que dibuixarien estructures sensiblement dendrítiques o rizomàtiques (caracteritzades científicament per a l'autoorganització matricial, l'entrellaçament intern, l'evolució seqüencial i discontinua, l'absència d'escala, el desenvolupament orgànic més que mecànic i, sobretot, per la importància de la sèrie buit/ple), aquesta força implícita de l'espai intersticial, «en negatiu», emergiria llavors, no tant com a resta -o reserva residual- «entre coses» sinó com a coengranatge (o subsistema) estructurant, iteratiu i interactiu a la vegada.

El buit -el paisatge entès en el marc de les pròpies estructures urbanes com a «espai lliure», més o menys actiu- es manifestaria com un subsistema, tant o més important que el «ple» (el tradicional paradigma, fins fa ben poc, del que és urbà), i aquest nou paper articulador d'un espai entre plens l'aproparia al d'una virtual matriu infraestructural, a la vegada, capaç d'articular sèries tàctiques entre processos de concentració i processos de dilatació, equilibrant la força de les volumetries amb el valor de les superfícies, afavorint el treball amb els horitzons, les obertures, els retalls i les dilatacions, més que amb la geometria *edilícia* del que és «construït».

Convindria insistir en la importància d'aquestes condicions interespacials -'entre' i 'inter', a la vegada (*in-between*)- portades a equilibrar àrees denses amb paisatges de relació, de generar espais productius i alhora a conservar espais recreatius dins d'una idea global de ciutat.

Caldria recordar, en aquest sentit, com en la majoria de patrons dinàmics i irregulars resultaria, al mateix temps, implícita i subjacent la importància de les pròpies matrius internes d'interconnexió com a virtuals xarxes immanents d'infraestructuració destinades a articular els propis moviments interns. Xarxes (i/o malles) enteses, no ja com a mers traçats de contingència sinó com a autèntics dispositius relacionals capaços d'afavorir una lògica connectiva –exaudida- d'organització entrellaçada en el sistema.

Emergiria, llavors, la importància estratègica d'ambdues matrius -infraestructurals i ecoestructurals-, enteses no com a mers espais de contingència sinó com a autèntics sistemes articuladors que podrien afavorir una possible lògica "agenciada" en el sistema: reconvertir moltes de les actuals teranyines viàries, juxtaposades i

sobreimposades, en noves xarxes estratègicament coordinades (i compatibles entre si, engranant-hi la majoria dels paisatges naturals i els operatius repartits en el territori). Aquest hauria de ser clarament un objectiu de futur.

Si tradicionalment les disciplines del que és urbà s'haguessin centrat en el «ple» com a manera de fer ciutat, avui es tractaria de pensar i combinar «buits, plens i enllaços» alhora, en noves matrius integrades de relació.

Hem utilitzat ocasionalment el terme *land-links* per definir els dispositius engranats destinats a assegurar desenvolupaments locals i globalment qualitius a gran escala: desenvolupaments en què la ciutat no seguiria interpretant-se ja com un únic moviment *edilici* i radial al voltant d'un gran centre sinó com una estructura multicentral, sensiblement ajustada i sistemàticament interconnectada, feta de moviments, d'esdeveniments i d'espais relacionats per eficaces xarxes 'eco' i 'infra' estructurals (cables, preferentment a la flexibilitat diferencial d'una xarxa nuosa més que a la isotropia d'un *grid* ideal); xarxes capaces d'afavorir més intercanvi i «mixicitat» i una llibertat i indeterminació més grans: trames de desenvolupament i combinació que englobarien sistemes i estructures simultànies, nuclis històrics i eixamples compactes, polígons d'estructura lliure i, també, noves alternatives de desenvolupament ciutat/paisatge, i zones de colonització densa i zones de colonització suau, espais naturals i nous «entorns operatius» concebuts alhora com a possibles escenaris de relació i d'activitat entre desenvolupaments diversos.

Les antigues estructures, expansives i/o radiocèntriques, portarien a l'escala territorial, en aquest tipus de dispositius, a un nou tipus de definició polinuclear, en xarxa, desenvolupada en possibles esquemes seqüencials de ritme i cadència variables, conformades per diversos sistemes i subsistemes de connexió i d'articulació que definarien noves estructures bàsiques d'imbricació entre creixements (espais d'atracció, de densitat), paisatges (espais articuladors, de relació) i fluxos (espais arterials, de connexió), integrats de manera convenient en possibles marcs «en(tre)llaçats».

Del que es tractaria, llavors, seria de reforçar la riquesa i variació d'aquesta possible estructura polinuclear i «disdensa» de la nova ciutat a partir del reforç urbà (de la compactació i «recintat») dels plens i de l'articulació relacional dels buits.

Matrius de punts conglomerats i contrapunts *agenciats* -d'«entre(de)dos» en(tre)llaçats, o si es prefereix d'«entredosos enllaçats»- conformarien així noves pautes bàsiques, flexibles i intermitents, obertes a possibles evolucions però atentes sempre a la disposició tàctica dels espais de desenvolupament i dels espais de relació.

Aquest possible desenvolupament «disdens» i discontinu, fet d'estructures trenades i articulades (*land-grids*) permetria reconèixer possibles subsistemes imbricats, recursius i diferencials a la vegada, en què s'interconnectarien canals de desenvolupament i corredors mediambientals associats (*land-flows*), però també paisatges d'enllaç, trames d'articulació i bosses de desenvolupament i creixement, plantejades com a «nodes grossos» (aglomerats i vectoritzats alhora) del mateix sistema global; espais d'acumulació, espais de reserva i espais de relació, etc., en xarxa.

Una possible successió matricial i/o seqüencial sobre el territori es podria configurar així, amb retraccions i dilatacions, amb extensions i retalls, conformant un conjunt orientat bàsic, mixt -a vegades local a vegades global- obert a possibles evolucions però referit sempre a la disposició tàctica dels mecanismes de relació; no

contraposant l'espai natural i l'espai urbà sinó fent-los cohabitar en sistemes estructuradors atents a la definició dels espais de transició, zones mestisses, unions ambigües entre realitats còmplices.

Parlaríem llavors de sòls, paisatges, territoris, entorns, escenaris, etc. connectius (*land-links*) capaços d'assegurar desenvolupaments encadenats en què es generarien xarxes de llocs i «entrellocs» a escales diverses -com passava en els sistemes fractals- i, per tant també, en cadascuna d'elles nivells de paisatge successius (reserves naturals, paisatges mixtos, «dits» longitudinals, connectors osmòtics, «llengües» verdes transversals (*terrains vague*), bretxes intersticials, topografies artificials, plataformes d'ús o espais relacionals per a l'intercanvi i la transferència). Tots lligats, en definitiva, als usos complementaris cada vegada més importants en la nova societat que s'acosta: espais operatius, més que espais representatius; espais d'experiència, més que espais monumentals; espais estimulants, més que fonamentalment «elegants». Espais concebuts per al passeig i la contemplació i també per a l'activitat i el gaudi, és a dir, per a l'autèntic ús i l'intercanvi social.

Més que d'«espais verds» parlaríem llavors d'autèntics «paisatges actius» (paisatges operatius) -multiprogramàtics- per a la pròpia projecció -individual i col·lectiva- del ciutadà ^[21].

Figura 14. *Barcelona Land-Grid*. El paisatge com a sistema operatiu (Actar Arquitectura, a *Met 01- Barcelona Metàpolis*.(1998). Ed. Actar).

En el cas de Catalunya, la geografia afavoriria aquesta concepció multinodal, en xarxa; i aquest seria, en qualsevol cas, un factor clau a l'hora d'interpretar el factor diferencial del territori funcional català, en què hi hauria un gran contrast entre les zones muntanyoses (amb una possibilitat limitada de desenvolupament poblacional i actiu) i les planes (amb una concentració urbana i infraestructural important). La topografia i l'orografia catalanes restringirien, de manera oportunament «correctora» les possibilitats especuladores d'un ús obert i intensiu de tot el territori, ja que, com s'ha comentat, dels 30.000 km² que el conformarien, només 5.800 km² posseirien una clinometria (o grau de pendent) inferior al 5 %. Aquesta irregularitat quant a topografies i repartiments de densitats es manifestaria en una ocupació del sòl del 5,39 % total, davant del 94,61 % encara lliure conformat majoritàriament per massissos muntanyosos i espais agrícoles o forestals (si en el 5 % del territori es concentrés, avui, la major part de la població, les infraestructures i activitats, caldria

considerar que aquest percentatge d'ocupació s'incrementaria exponencialment només considerant la proporció relativa a la superfície de les parts planes del territori i el grau de colonització, progressivament «esquitxat»).

Les 11 planes de Catalunya constituïrien una virtual estructura, seqüencial i discontinua, de sòls i «bosses» relativament planes -i encara en fase d'interconnexió global- en què s'haurien anat concentrant fins ara (i hauran de concentrar-se en el futur) les principals pressions de creixement. Planes separades per estructures naturals i engranades entre sí, com grans d'un collaret discontinu engranat per noves -i renovades- infraestructures, que insinuarien aquesta nova i possible organització geourbana del territori, enxarxada i articulada -sobretot a la costa i a la contracosta-, afavorida per un grau correcte de distribució i proximitat. En aquest sentit, caldria preveure de manera positiva aquesta possible dimensió geoestructural del territori, articulant-la en un nou tipus d'estructura en xarxa, capaç d'imbricar nodes intensos de desenvolupament, espais actius de reserva i/o preservació i malles integrades de connexió, bosses de creixement, paisatges d'enllaç i xarxes d'articulació ^[22].

Ja que la població i l'activitat s'haurien anat concentrant massivament en les zones més planes, i per tant més pròximes a la costa (per sota de la cota de 200 m), seria lògic comprovar com la xarxa viària es tendiria a configurar segons aquestes necessitats, i a presentar els màxims valors d'intensitat de trànsit en aquesta possible estructura articulada entre bosses i nuclis de desenvolupament.

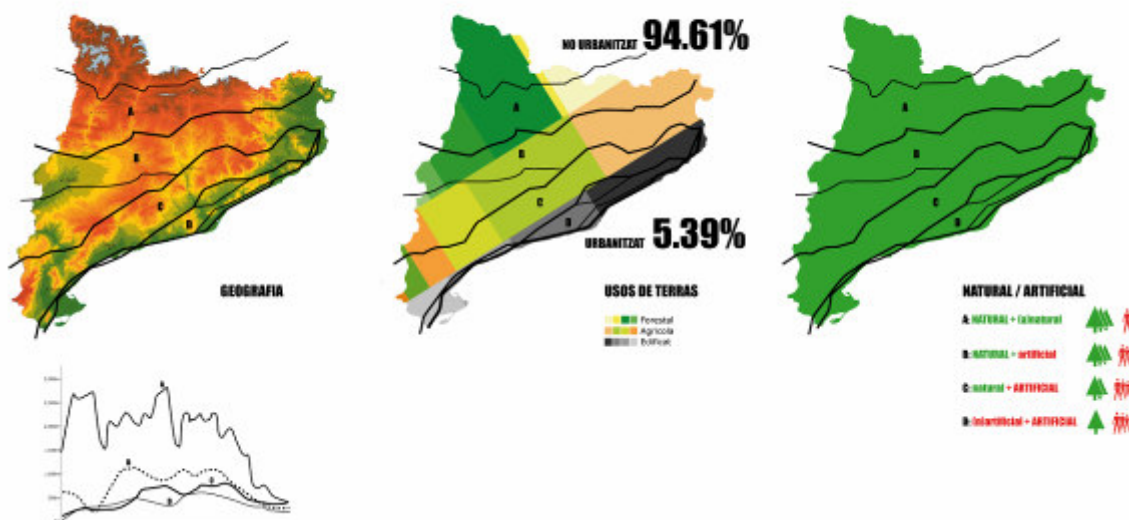

Figura 15. Catalunya. Territori funcional i topografia. Relleus de Catalunya amb bandes funcionals i percentatges d'ocupació del sòl. Font: IAAC, a partir de l'Institut Geogràfic de Catalunya.

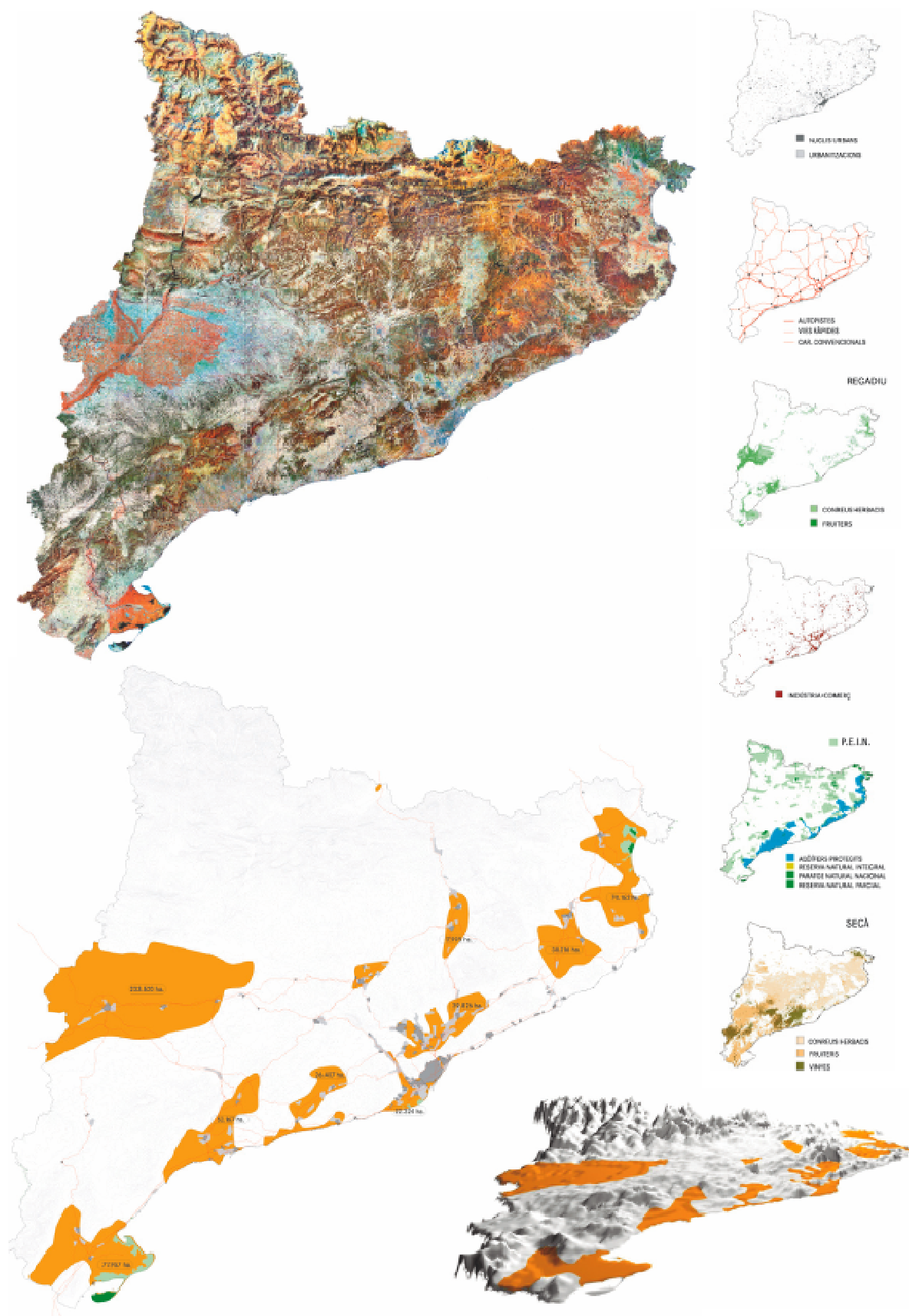

Figura 16. Catalunya. Territori funcional i topografia. Rellius de Catalunya amb les 11 planes o espais plans entre serres i muntanyes. Font: IAAC, a partir de l'Institut Geogràfic de Catalunya (2003).

Ja s'ha indicat com, si bé el 25 % de la població catalana es concentraria actualment en la regió de Barcelona, existiria no obstant això una extensa xarxa de ciutats intermèdies a menys d'una hora de la capital amb cotxe. La sostenibilitat global de l'actual sistema multinodal (i encara embrionari en l'orientació estratègica) d'assentaments dependria no només de l'accessibilitat física més gran oferta per la xarxa viària sinó de la derivada dels sistemes públics, de la freqüència i velocitat de la xarxa del metro urbà; com també de la necessàriament renovada xarxa ferroviària de rodalies (com a metro regional), determinants per assegurar una eficiència global, encara massa limitada, més enllà del Barcelonès. Si l'activitat excessivament concentrada provocaria una mobilitat massa focalitzada, des d'un punt de vista espacial, els factors més determinants serien el de la gran diferència dels fluxos entre la costa i l'interior i la gran interacció d'aquests entre el Barcelonès i el seu «interradi» (superat ja l'antic concepte d'extraradi).

Aquestes condicions de tràfic focalitzat no es traduirien necessàriament en un augment equivalent del sòl edificable -cosa que explicaria sovint l'aparició de subcentres derivats, especialment actius i d'atracció social i infraestructural- sinó que requeririen, avui, decidides operacions de redefinició urbana. En aquest sentit, la revaluació qualitativa de corredors precostaners com el Vallès o decididament costaners com el Maresme i la seva relació privilegiada amb el binomi Barcelona/Girona, o la franja entre Coma-ruga i Cunit i la seva relació amb el binomi Barcelona/Tarragona, així com la consideració d'eixos interiors com el de Cervera/Tàrraga, o el decidit impuls als arcs transversals de desenvolupament (Mataró/Granollers/Sabadell/Sant Cugat/Terrassa/Martorell/Vilanova o Tarragona/Reus/Vilafranca/Igualada/Manresa/Vic/Olot/Girona) seria d'importància vital per al futur, en interactuar-hi programes mixtos «oci/residència/producció», urbanament i mediambientalment compatibles ^[23]. Caldria analitzar també, degudament, els nous eixos de la mobilitat interurbana i els nous arcs o corredors de desenvolupament que se'n deriven i que actuarien entre la costa i l'interior.

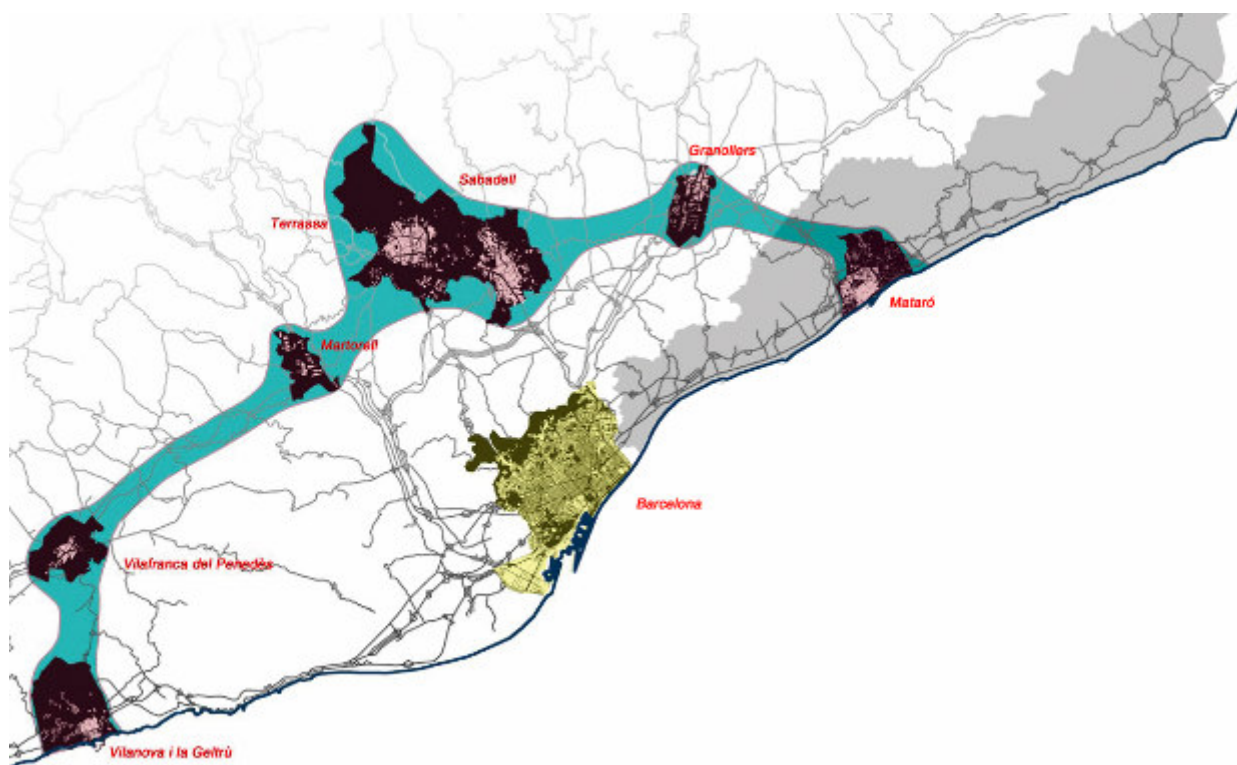

Figura 17. Catalunya. El Maresme i el primer arc de ciutats intenses. Font: IC, 2008.

Encara que moltes de les fites simbòliques de la identitat catalana s'ubicarien a l'interior (edificis, paisatges, escenaris, etc.), el més poderós sistema argumental s'amuntegaria en les estretes franges de la costa i la precosta. Aquestes franges anirien saturant angoixosament els actius en un medi fràgil i escàs en què s'amuntegarien els més poderosos missatges d'atracció de Catalunya; els centres productius més nodrits; les grans infraestructures de transport (aeroports, ports i estacions de ferrocarril); les xarxes més importants d'autopistes, autovies, carreteres i cables ferroviaris; les ciutats/reclam més grans, amb Barcelona al capdavant; les institucions educatives i sanitàries; les ofertes d'oci més sovintejades (des de les platges fins a Port Aventura) i, per acabar, gairebé totes les ofertes culturals i d'espectacles més rellevants, que incidirien en aquesta gravitació de la mobilitat cap al litoral no resolta amb tot la impunitat, ja que tendiria a provocar desequilibris a l'interior, fins i tot en l'interior més immediat a la costa. L'absència d'un esquema organitzatiu global productivoludicoterritorial capaç de coordinar els espais de costa, contracosta i interior determinaria que la potència dels actuals fluxos temporals no acabés d'instrumentalitzar-se correctament, i que l'absència de circuits integrats impedís d'aprofitar els focus d'atracció com a possibles distribuïdors de recorreguts alternatius cap a l'interior. Els efectes del canvi climàtic en territoris complexos com la muntanya, subjectes a estacionalitats fràgils, estendria el problema del contrast entre mar i muntanya, i il·lustraria la necessitat de generar programes transversals entre ambdós, basats en circuits eficaços de connexió.

Des del punt de vista infraestructural, Catalunya hauria anat gaudint fins ara d'una situació privilegiada (excèntrica respecte de la península central al sud d'Europa), afavorida pel fet de ser un escenari amb vocació clara d'intercanvi fronterer, amb importants estructures portuàries i aeroportuàries i amb una xarxa vial racional i correcta -amb un trànsit important de fluxos associats a aquest caràcter d'encreuament actiu i a la seva important producció industrial-; no obstant això, avui aquest territori veu declinar progressivament els antics actius infraestructurals (tant en vols europeus -i sobretot transoceànics- com en connexions internacionals directes, en el cas de l'alta velocitat), un factor inquietant i que, en cas de prolongar-se, podria comportar un greu perjudici (gairebé decisiu) per a la captació i el manteniment d'empreses i activitats avançades en les zones d'influència^[24].

El fet que l'Aeroport del Prat, encara subjecte a gestions centralistes, no pot aprofitar adequadament la situació estratègica (la ubicació al costat d'un port important en el context més industrialitzat del sud d'Europa) per impulsar un trànsit aeri de mercaderies que Barajas gairebé triplicaria, indica greus problemes d'interacció amb el mateix port, amb la xarxa viària i amb els suports logístics. La solució a aquest problema no semblaria factible que mantingués indefinidament les condicions de gestió actuals i, fins i tot, d'emplaçament d'aquestes infraestructures; tenint en compte la desmesurada pressió urbanística que aquestes patirien i l'escassa intel·ligència qualitativa amb què es tendrien a perfilar els creixements dels polígons associats, en una àrea seminatural (el delta del Llobregat) de gran valor ecològic.

En aquestes condicions no seria fora de lloc de plantejar el trasllat progressiu - juntament amb el desenvolupament del tren d'alta velocitat- de l'activitat portuària i aeroportuària de mercaderies cap a l'eix Tarragona/Lleida, una àrea ja impactada pel trànsit petroquímic. Fins ara la majoria de les instal·lacions logístiques s'han concentrat en el Barcelonès (una comarca molt pressionada i, a més, especialment propícia per a activitats de valor afegit més gran i menys necessitat de sòl), una situació logística que dista molt de ser ideal; i es requeririen accions específiques que fins ara semblen que no s'hagin considerat decisives en la política territorial: la renúncia a una dimensió estrictament quantitativa de l'activitat, promovent la construcció d'equipaments específics per al transport; la millora de l'accessibilitat de

les instal·lacions; la construcció de nous centres d'intercanvi en sòls plans accessibles i barats, encara que distants de les instal·lacions motores (port i aeroport); la coordinació física i gerencial entre els diferents sistemes i instal·lacions (aeroportuàries/portuàries/viàries/ferroviàries), la investigació i l'ensenyament del transport o el reconeixement de l'eix Lleida/Tàrrrega/Cervera com a potencial focus logístic. Aquests serien alguns paràmetres que caldria considerar, en coordinació amb la configuració portuària catalana de Barcelona i Tarragona.

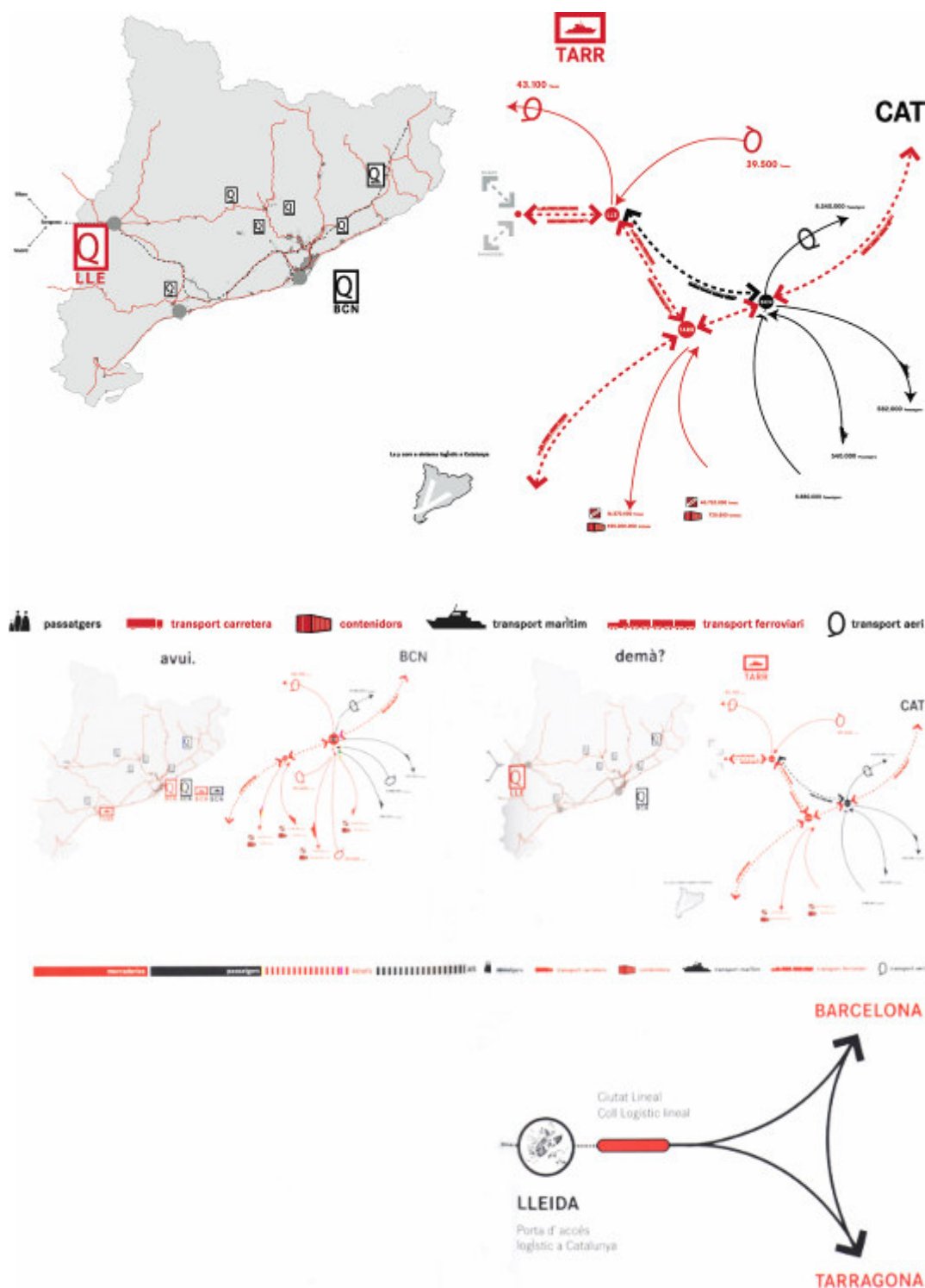

Figura 18. Catalunya. Reflexions i esquemes logístics. Plataformes logístiques a Europa i relacions aeroport, port i sòls logístics. Diagrama de la possible «ciutat lineal» Lleida/Cervera/Tàrrrega. (Hicat, 2003).

L'evolució del tràfic aeri (basat en les instal·lacions principals de Barcelona, i en les més especialitzades de Reus i Girona) i portuari en el territori català revelaria deficiències, quant a passatgers i mercaderies, incompatibles amb la potència econòmica del territori. La pressió urbana i l'alt valor afegit del sòl en la -es metròpolis no articularien una solució eficaç a l'hora de millorar l'eficàcia de les relacions entre port i aeroport (malgrat la proximitat), fet que limitaria el sistema logístic necessari.

Aquest fet donaria suport, doncs, a la reubicació d'aquestes infraestructures en les grans planes interiors, a partir del suport d'una xarxa de transport important. Però insinuaria, també, la necessitat de propiciar nous sistemes d'orientació estratègica (concertació i interacció interurbanes, no sempre fàcils però necessaris) capaces de propiciar col·laboracions i responsabilitats en equip entre territoris discontinus, organismes diversos i termes municipals coordinats. L'anunci de possibles corporacions intermunicipals i interinstitucionals permetria de considerar una nova política infraestructural i logística en el territori associada a una concepció global de les grans estructures de transport, especialment les portuàries i les aeroportuàries, i el seu suport a nous eixos vials.

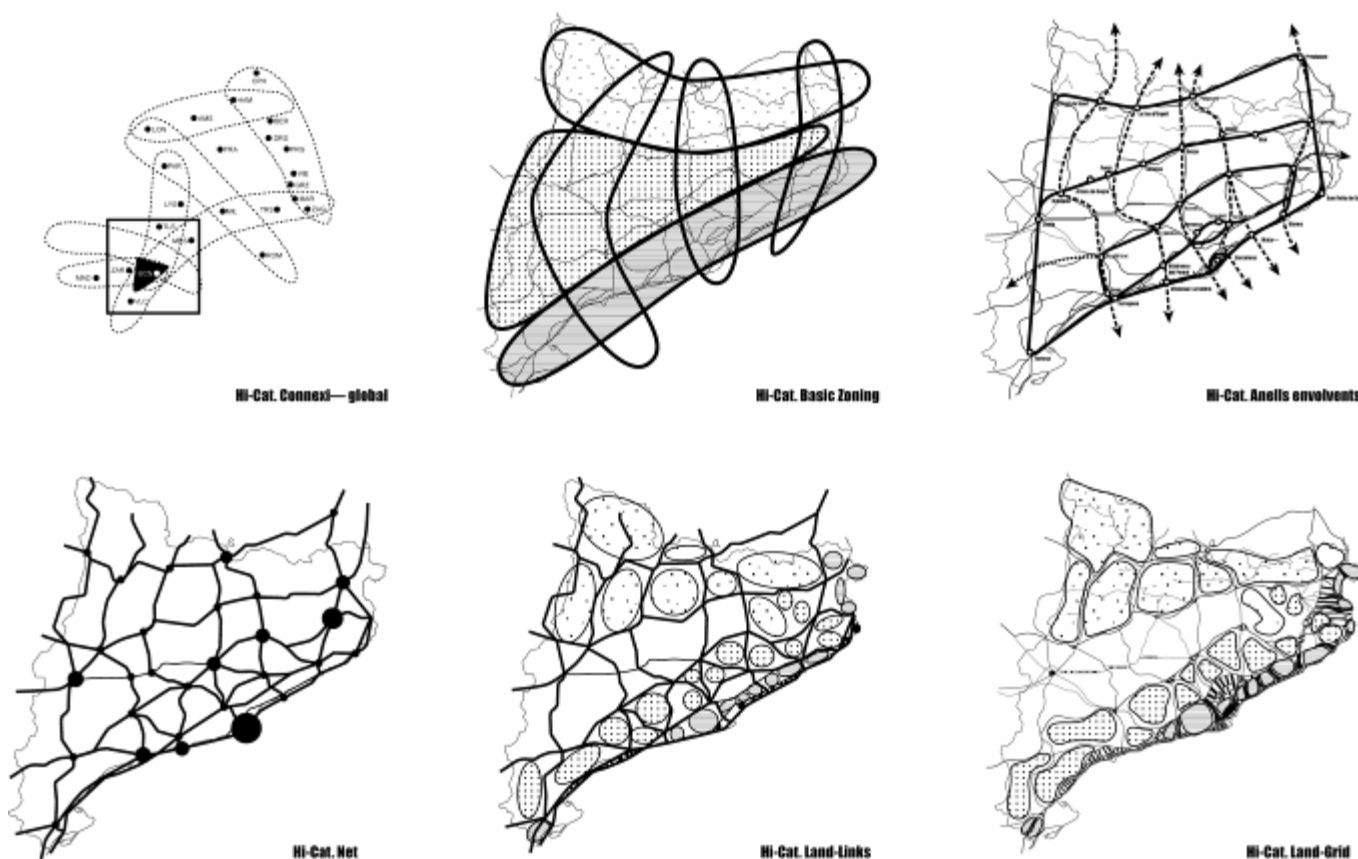

Figura 19. Diagrames sintètics i diagrames de relació natura/urbanitat per franges. Plantes i seccions a partir de les franges funcionals bàsiques: A. Muntanya; B. Interior; C. Precosta; D. Costa. (Hicat-Actar Arquitectura, 2003)

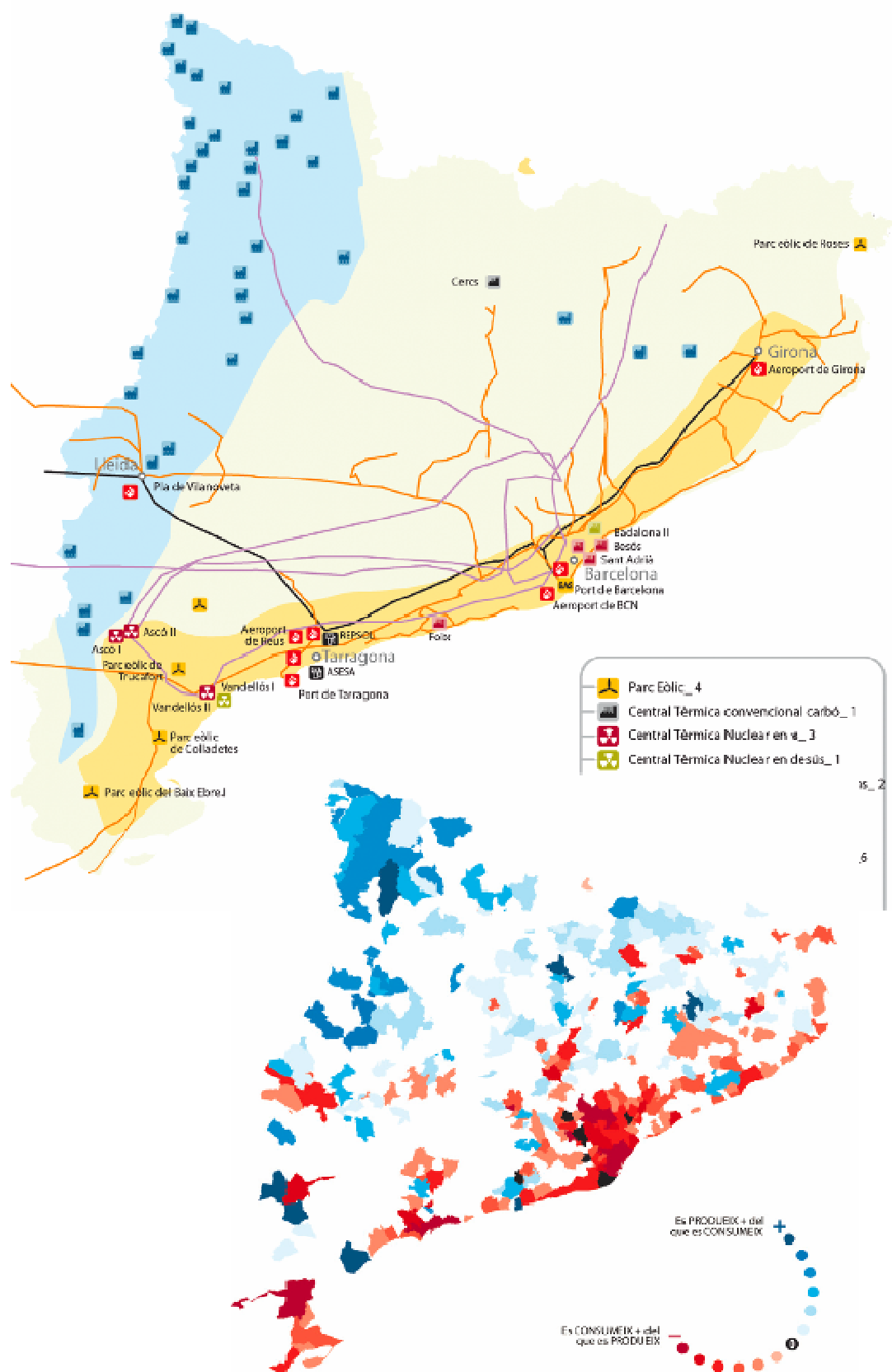

Figura 20. Catalunya. Mapa d'infraestructures energètiques. Saldo producció/consum d'energia. Font: Centre d'Investigacions Energètiques, IAAC, Idescat i Departament de Política Territorial i Obres Públiques (Generalitat de Catalunya) (2002-2004).

Si les dades disponibles sobre la freqüència i la intensitat de les connexions, físiques i virtuals, permetessin entreveure el grau d'eficàcia de les noves infraestructures i tecnologies en un país que liderés encara les estadístiques, aquest no tindria desgraciadament -en relació amb el centre (Madrid) i el nord (Navarra)- el grau d'ambició i aposta equiparables a l'hora de compatibilitzar aquests processos d'extensió física amb nous sistemes de captació i generació energètica alternatius i integrats ^[25]. El fet, tan sols, de pensar en un disseny decidit dels sistemes de captació solar i eòlica associats a la construcció de les noves línies ferroviàries d'alta velocitat o dels nous trams vials, incorporant «conreus» energètics de marge o cobrició, permetria de preveure la possibilitat d'adequar importants espais generadors en uns pols sense cap cost afegit.

Si el saldo energètic negatiu de les franges costanera i precostanera s'equilibrés aparentment, en el territori, amb el saldo positiu de les àrees de l'interior i del nord, al voltant de Barcelona i Tarragona s'observaria una concentració important d'instal·lacions energètiques de gran agressivitat mediambiental. Malgrat la bona ubicació (dins de la xarxa d'infraestructures i transport) se'n podria replantejar la futura implantació en àrees centrals de menys densitat de població. Caldria propiciar, també aquí, nous models integrats, de disseny estratègic, entre xarxes energètiques i xarxes infraestructurals, així com un impuls decidit a la construcció d'instal·lacions associades a les energies alternatives -solars i eòliques, especialment- escassament aprofitades i de fort potencial generador.

En tot cas, aquesta política energètica global remetria a la pròpia articulació integrada territorial, en la qual teixits, paisatges i infraestructures conformarien un 'tot' coordinat que apostaria per la contenció urbana, la interacció paisatgística i un desenvolupament 'infra' i 'eco' estructural i mediambiental qualitatiu ^[26].

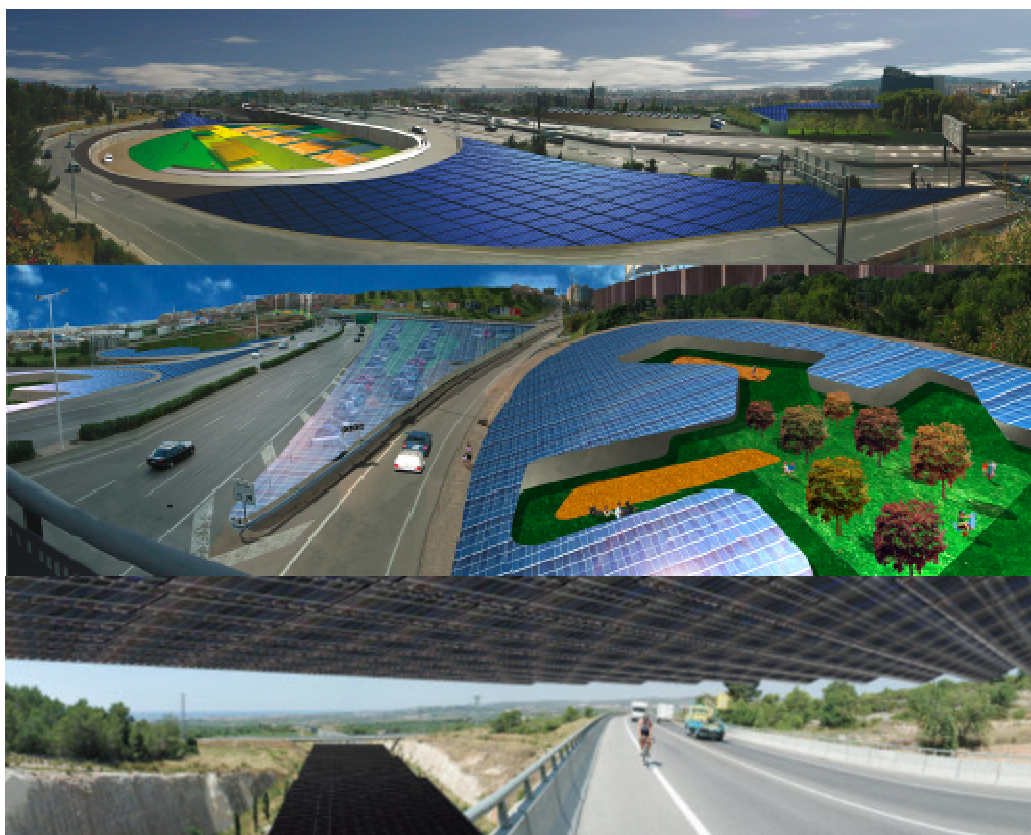

Figura 21. Catalunya. Aprofitament de les infraestructures com a sòls energètics (Hicat-Actar Arquitectura, 2003).

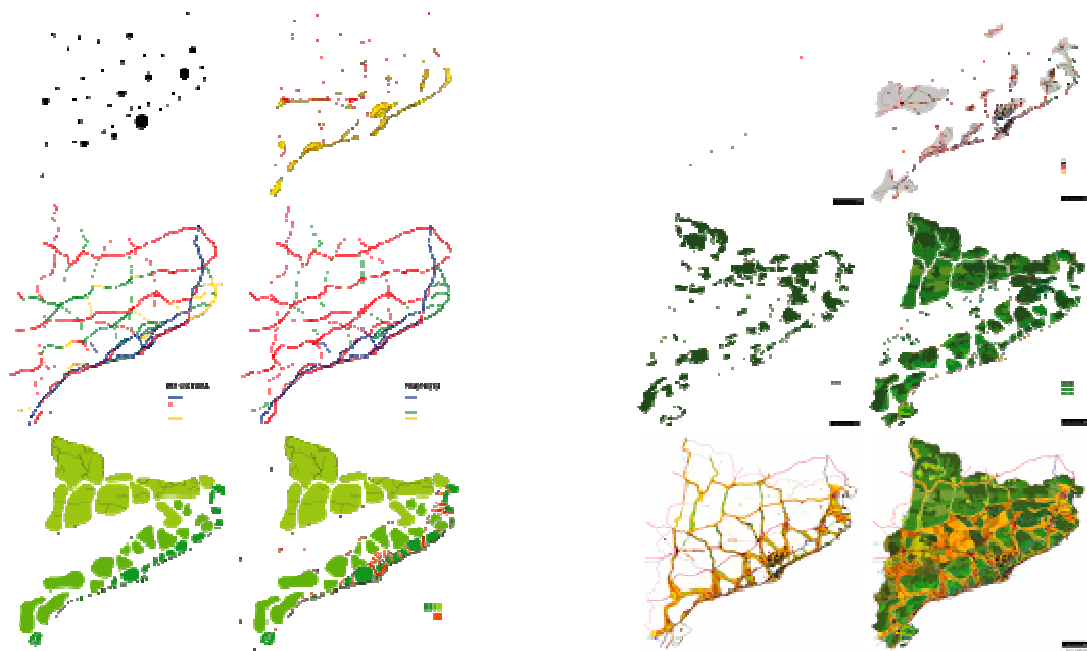
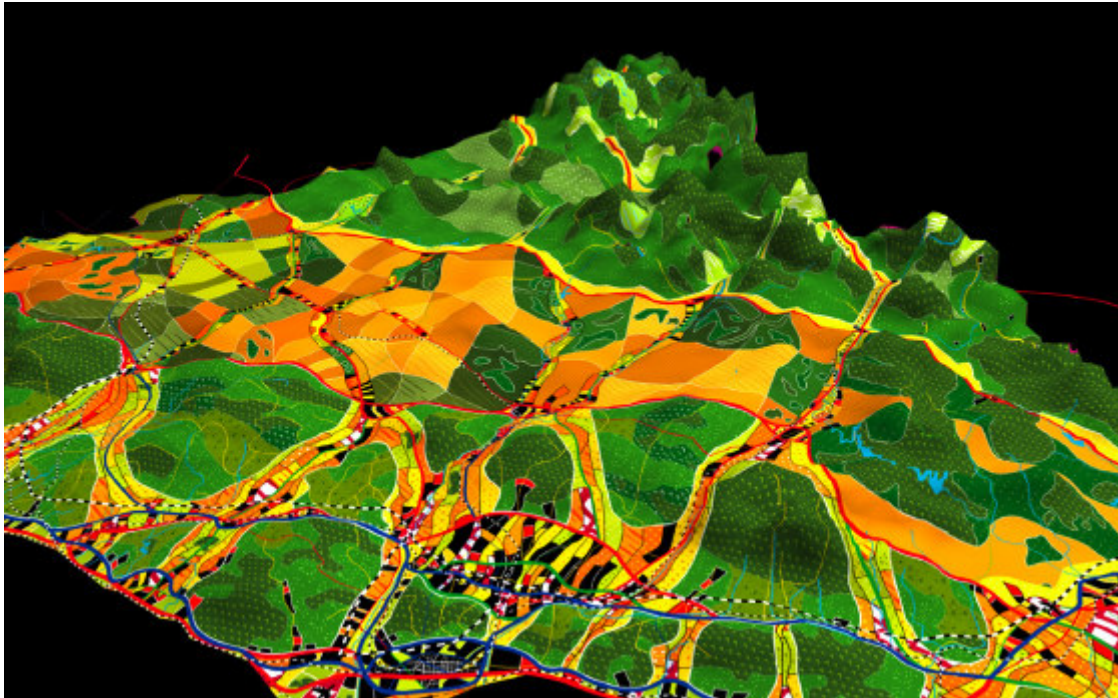

Figura 22. *Catalunya Land-Grid*. Catalunya, un paisatge de paisatges, un lloc de llocs. Un model integrat de desenvolupament multinodal (Hicat-Actar Arquitectura, 2003).

5. A escala urbana: sistoles i reimplosions, o ¿és possible un moviment implòsiu i no explosiu per a la ciutat?
Operacions d'inducció urbana i de cohesió interurbana: reforços d'atracció i catalitzadors urbans

Fons ara s'ha anat assenyalant com la multicitat contemporània s'ha tendit a expandir durant aquestes últimes dècades en un conjunt de territoris naturals

d'intercanvi més o menys productius; aquest fet, sumat a la disminució dels sòls centrals i de les oportunitats de creixement residencial en el seu -s interior –s i a l'augment de taxes i preus vinculats a l'alt cost del sòl, de l'habitatge i dels impostos d'activitat, ha contribuït al creixement progressiu de les seves antigues poblacions referencials. Per tant, del propi potencial urbà associat als tradicionals àmbits municipals centrals.

A més, la pressió d'una ciutat -la històrica- sovint massa densa i sense excessius espais lliures o verds en els límits, com l'increment decisiu en els últims 20 anys de les infraestructures i de la mobilitat regional, o l'existència de situacions encara deficitàries en alguns barris semiperifèrics centrals (amb tots els inconvenients de la tensió urbana i sense cap dels avantatges mediambientals exteriors) haurien acabat mobilitzant un ampli sector de l'antiga població urbana, desplaçant-la cap als veïns rerepaïsos.

És evident que aquest salt de la ciutat compacta cap a l'exterior (que hauria de ser vist, com s'ha comentat, amb tota la importància i la dimensió que tenen) necessitaria, a la vegada, un moviment complementari de reimplosió (de revitalització, de rehabilitació i de reestructuració internes), d'acord amb l'aprofitament sostenible d'uns recursos ja existents i la valorització d'uns actius -el sòl, el paisatge, etc.- massa valuosos i, sovint, excessivament limitats (sobretot en les estretes franges costaneres)^[27].

La ciutat tradicional (ara pluricentral) i els seus nuclis associats haurien de pensar, doncs, com créixer i reestructurar-se «cap a dins», propiciant nous esquemes destinats a orientar operacions urbanes de reforç i reactivació des de bases conceptuals comunes -estratègicament i conceptualment intencionades-, més enllà de la mera suma d'actuacions puntuals.

Perquè si diversos factors -econòmics i funcionals, socials i productius, etc.- haurien motivat l'explosió de la ciutat i la deriva en un nou tipus d'estructura més dispersa, en imbricació directa amb un espai tradicionalment aliè, aquest canvi d'escala de la ciutat en el territori -i entre territoris- exigiria, en paral·lel, moviments multinodals de contenció i consolidació (o si es prefereix, de coagulació, amb les oportunes dinàmiques de reavaluació i reinducció internes), associades a la majoria dels nuclis d'atracció urbans i de les zones primàries de densitat. Aquesta condició dual, extensiva i implosiva -d'expiració cap a fora (diàstole) i d'inspiració cap a dins (sístole)- no seria contradictòria, doncs, com s'ha dit; el que es plantejaria aquí seria una condició simultània, enxarxada i focalitzada, concentrada i articulada, densa i discontinua («disdensa») a la vegada. Una condició interespacialment (re)densificada que implicaria combinar accions estructurals d'articulació natural/artificial (associades a una nova relació sostenible i sinèrgica amb el paisatge) i operacions nodals de concentració, d'inducció i de reciclatge associades a una reactivació estructural dels propis nuclis aglomerants.

Aquesta seria una nova condició reformuladora en la qual desenvolupar no implicaria, necessàriament, créixer; ni créixer, forçosament, ocupar. En la qual preservar no significaria congelar, ni transformar significaria eliminar. Contràriament, es tractaria de combinar moviments de desenvolupament ponderat i de conservació activa, de sístole urbana i de diàstole territorial, en nous dispositius de relació: estendre el paisatge i implotar l'arquitectura.

Davant d'aquesta nova natura oberta de la ciutat, més que accions depuradores o evocadores, més que models productius o reproductius, caldrien criteris coproductius, d'interacció i encreuament (mixtos, híbrids, relacionals), atents alhora a l'estratègia del

global i a l'excepcionalitat del singular; a la força de les volumetries i a la importància de les obertures; a la reconsideració de les densitats i al disseny de les dilatacions (esponjaments, retalls, obertures, etc.); a la trobada entre programes i usos, activitats i col·lectivitats, densitats i natura, i, per tant, a la concepció de nous tipus d'actuacions capaces d'afavorir la «mixticitat» i l'intercanvi a tots els nivells, funcionals, socials, culturals i mediambientals. L'assaig i l'aprofundiment en aquest tipus de qüestions permetria plantejar, llavors, un nou gènere de repartiment urbanístic des del qual treballar tant amb l'acumulació (emergències, brots o despuntaments) com amb l'articulació (trames) i amb el paisatge (punxes), a fi de donar resposta als grans reptes que es plantegen avui a la ciutat:

- 1- Com treballar «cap a dins» en els teixits centrals?
- 2- Com treballar «al llarg» en els espais de límit?
- 3- Com treballar «en i entre» en les àrees disperses?

O, si es prefereix:

- 1- Com reactivar, reforçar i contenir els nuclis ja consolidats -i els teixits associats- donant-los més càrrega urbana, funcional i estructural.
- 2- Com retraçar i reperfil·lar les vores (els límits perimetrals i espais de marge nodal) concebut noves operacions de compactació i de concentració ciutat/ciutat o de transició ciutat/paisatge.
- 3- Com reconvertir i reorientar les grans «taques» disperses, equipant-les i reinformant-les amb noves programacions de reurbanització estratègica.

Bàsicament del que es tractaria seria d'intentar consolidar i reforçar qualitativament els centres, d'enfortir i de perfilar (o modelar) els marges o vores (precisant amb claredat els contorns, perímetres i recintes de densitat) i de rearticular (o reurbanitzar) les àrees disperses de proximitat; tot a partir de possibles equacions de continuïtat ciutat/ciutat, de contrast paisatge/ciutat o de transició ciutat/paisatge.

Molts dels nuclis municipals, discontinus i sovint esfilagarsats en el territori, plantejarien aquesta necessitat d'explorar nous processos de cohesió i connexió (de condensació i coagulació) entrellaçats, en els seus teixits i entre teixits. Processos associats a oportunes operacions de reforç reactivador -urbà i interurbà- referibles, al mateix temps, a noves equacions sectorials entre paràmetres de densitat, d'altura i d'espai lliure (o alliberat) capaços de generar noves estratègies urbanes, centrals o perimetrals. Plantejant no només les habituals operacions de continuïtat morfològica i sutura contextual -oportunament necessàries- sinó també possibles operacions qualitatives de rehabilitació innovadora, de reimpulsió eruptiva, de brot localitzat o hibridació (llegiu 'interacció') paisatgística, generades més enllà d'antics estàndards de densitat, gàlib o altura, més o menys contextuais. Operacions que poden generar plataformes virtuals d'inducció urbanes, de consolidació i reforç (centrals), o de descobriment i/o transició (perimetrals) destinades a plantejar (sobretot en les vores i en els espais de marge i límit, interiors o exteriors) àrees denses equilibrades amb grans espais oberts ^[28].

La ciutat contemporània hauria de pensar, doncs, un altre cop, com reforçar les seves estructures existents reutilitzant i reactivant els teixits nodals, retraçant els contorns perimetrals, reinformant els vells/nous traçats existents, assumint i potenciant la natura variada de les seves estructures de definició. En qualsevol cas, celebrant i articulant la seva diversitat, conjugant les característiques específiques dels diversos escenaris que hi conviurien, no per reproduir-los (ni per «redimir-los») segons models ideals sinó per extreure els heterogenis potencials a partir de la concepció de nous i més complexos «esquemes de síntesi».

Esquemes capaços d'aprofitar sempre els valors i actius dels espais referencials sensiblement consolidats, i de relançar amb noves ambicions els potencials dels sectors menys caracteritzats; positivament les diferències; valorant les senyes d'identitat de cada lloc o sector; i articulant decisivament les característiques específiques de les diferents estructures, no per recrear-les sinó per reconèixer-les, a fi d'actuar i interactuar qualitativament, en elles i entre elles: destacant-ne els actius i els atractius (evidents i ocults), no només renovant les realitats existents amb formes noves sinó reactivant-les amb noves estructures (innovadores) capaces d'induir interaccions qualitatives a tots els nivells, urbans, culturals i socials.

Figura 23. Barcelona. Esquemes de noves trames connectives. Esquema d'espais verds i esquema a base d'arcs, bandes i cordes integrades. Actar Arquitectura. *Barcelona Trans-àreas*, 2008.

Es tractaria d'evidenciar, d'articular i de reforçar també, i més enllà d'antigues divisions administratives, aquesta condició múltiple i multicapa de la ciutat, entesa com a

possible sistema simultani d'escenaris flexibles de definició i de trames entrelaçades, de relació.

Trames associades a possibles lectures superposades de la ciutat, que poden combinar conjunts variables d'encreuament i de trobada en les quals, per exemple, algunes situacions específiques (patrimonials, ambientals, culturals, i també relacionades amb «atmosferes», contextos, o elements singulars, amb teixits urbans o estructures verdes i/o productives, etc.) podrien explicitar la seva vinculació múltiple, a una i diverses capes-trames del sistema (de manera més o menys central en cada una), manifestant-se com a possibles elements «intersecats» en diverses matrius d'articulació.

Aquesta capacitat de combinar a la ciutat entramats múltiples (o millor, multientramats comuns de relació) en nous esquemes directors multicapa de lectura i d'orientació permetria, llavors, articular amb més eficàcia els possibles processos de redefinició interns associats, i la interacció entre aquests processos i les estructures encreuades d'orientació, connexió i relació estratègiques (bandes o arcs, franges o cordes, feixos o dits, etc.) considerables com a matrius transversals -«transtrames» o «transàrees»- implícites, de fet, en aquests conjunts (o patrons) morfourbans.

Àrees i trames transversals referides, en alguns casos, a antics sectors (parts dels antics barris, districtes, zones, però també nous límits i possibles marges) convertits en nous 'inter' o 'trans' sectors, dels quals les vores i els espais interiors presentarien, així, una fèrtil multipertinença, a diversos d'aquests marcs de connexió i d'intercanvi. Conformarien així un nou tipus d'esquemes urbans de reavaluació i redefinició internes per a noves intervencions de reforç d'atracció. Intervencions destinades a reimpulsar i reinformar teixits tradicionals i -per què no?- teixits recents dotant-los de nous criteris operatius -funcionals però també estètics, tipològics i/o morfològics- definits a partir d'una possible i desitjable «mixticitat» residència/producció/oci, a partir d'una nova relació entre habitatge, paisatge i tecnologia, de decisives implicacions redefinidores ^[29].

Figura 24. *Nous paisatges habitats. Cornellà, 2003* (Hicat-Actar Arquitectura, 2003).

La lògica de les economies d'escala (concentració de població, massa crítica, diversitat i complexitat de les ofertes terciàries, emergència d'oportunitats) hauria desbancat la divisió clàssica de les activitats bàsiques (residència/producció/descans) que haurien marcat el racionalisme determinista de l'era industrial. La «mixticitat» dels intercanvis (especialment en espais amb condicions de bon clima i costa, com a Catalunya) generaria avui un efecte multiplicador en els camps de l'oci actiu i de la cultura productiva que tendiria a desequilibrar, encara més, les antigues equacions taxonòmiques. En aquest sentit, i per la lògica implícita, els grans efectes d'atracció tendrien a situar-se en zones denses i dinàmiques, fet que provocaria alhora més densificació i dinamisme.

La nova societat material, informacional i lúdica d'inicis del segle XXI posseiria com a recursos el factor econòmic, el culte a la salut -i al cos- i una nova intel·ligència complexa associada al trinomi espai/temps/informació que demanaria noves seqüències temporals i actives i noves organitzacions simultànies, que, per ser eficaces, exigirien a la vegada i de manera imprescindible factors de concentració poblacional, accessibilitat física, projecció mediàtica i confort espacial; cosa que implicaria d'investigar nous espais residencials mixtos i, per tant, nous tipus d'hàbitats generadors de noves urbanitats referencials. En aquest sentit, la reavaluació qualitativa de corredors precostaners com el Vallès o decididament costaners com el Maresme, la nova costa de Barcelona, així com els eixos interiors de Cervera/Tàrrrega, o el decidit impuls als arcs transversals de desenvolupament (de Mataró a Vilanova o de Tarragona a Girona) tindria una importància vital per al futur, en interactuar-hi programes mixtos oci/residència/producció urbanament i mediambientalment compatibles. Seria també significatiu percebre la penetració de noves conductes urbanes en territoris fins ara agroindustrials com Vic, Manresa, Igualada, Olot, Vilanova i la Geltrú, Girona, etc., que haurien anat indicant una certa puixança cultural mantinguda i extrapolada a la resta de municipis satèl·lits, i a la qual no seria aliena la presència de focus universitaris i d'embrionàries reconversions productives relacionades amb les noves tecnologies de la informació i de la distribució ^[30].

En tot cas, concebre el territori com a un escenari d'encreuaments i de simultaneïtats requeriria una qualificació del sòl, no basada en planificacions de zonificació unidimensionals o bidimensionals (zones residencials, zones industrials, zones verdes, etc.) sinó en criteris «n-dimensionals» que poguessin combinar (i comprimir) percentatges (i nivells) d'ús i de programació en noves categories híbrides. La ciutat contemporània no es podria seguir confiant, doncs, a models rígids, normes tipològiques, classificacions zonificadores i vells traçats en planta com a únic mecanisme de planejament urbà.

Una comprensió multicapa de la realitat necessitaria una compre(n)sió multicapa de les activitats i dels usos, de les programacions funcionals i de les organitzacions espacials.

Avui es tractaria de projectar la ciutat en secció.

Una ciutat de simultaneïtats (cridada a respondre a la superposició de capes d'activitat, formes de vida i xarxes d'articulació) s'hauria d'abordar, preferentment, en possibles nivells d'ús i de definició superposats, a partir d'una qualificació del sòl que no estigués basada en planificacions bidimensionals i zonificacions monofuncionals (zones residencials, zones industrials, zones verdes, etc.) sinó en criteris «n-dimensionals» que poguessin combinar percentatges, nivells i estrats d'ús i programació en dispositius híbrids ^[31].

Caldria propiciar mecanismes capaços d'articular una «mixticitat» tridimensional necessària i des dels quals plantejar nous marcs d'interacció entre antigues categories duals: natural i artificial, urbà i geogràfic, paisatge i arquitectura, públic i privat, ordinari i extraordinari, virtual i real, en nous escenaris complexos que puguin relacionar emergències i despuntaments, superfícies i subsòls -és a dir, capes de la ciutat- activats mitjançant relacions no només de connexió sinó d'interconnexió i/o imbricació; acoblaments, també, entre usos, activitats i programes, però també entre arquitectura, topografia i infraestructures. Superant així les inèrcies de la visió tradicional, basada en plànols 2D i cotes +0 per una nova visió 3D atenta als potencials dels nous instruments de reconeixement i d'anàlisi, i associada a un nou urbanisme de capes (o nivells) destinat a projectar altures (cobertes), sòls i subsòls des d'una concepció integrada i interconnectada de la ciutat ^[32].

Des d'aquestes consideracions, tres grans qüestions cal reiterar-les com a síntesi:

– La primera, la necessitat de redefinir la ciutat «cap a dins» propiciant noves operacions de reestructuració i reciclatge sensibles a les preexistències i als seus potencials. Operacions cridades a afavorir la combinació entre identitats contextuais i escenaris transversals mitjançant la definició de nous esquemes o matrius de síntesi, concebuts més enllà de les velles concepcions tancades de zona, sector o districte. Esquemes en què detectar espais/trama de multipertinença («transàrees») i espais/node d'encreuament, encavalcament i projecció.

– La necessitat d'articular en aquests esquemes un fort conjunt estructural d'espais públics i, sobretot, d'espais relacionals (espais lliures, paisatges operatius, lúdics i recreatius, equipaments esportius, etc.) basats sempre en la concepció de nous «esquemes verds», estructurals, per a la ciutat compostos de paisatges actius més que de mers parcs enjardinats.

– La necessitat, per últim, de concebre noves operacions estratègiques de reactivació urbana plantejades més enllà del mite dels tradicionals plans traçadistes de reforma interior. Noves operacions de «plec i erupció», ubicades al mateix temps en espais de trobada, de límit o d'encreuament i concebudes com a virtuals plataformes plurifuncionals i plurisocials. Per propiciar-hi encreuaments i simultaneïtats verticals entre programes, natures i individus: nous espais inductors ciutat/ciutat o nous espais de transició ciutat/paisatge, destinats a generar, a la vegada, nous entorns de vida i de «mixticitat», en interacció amb el medi, associats a una nova sensibilitat mediambiental més exigent i audaç. Nous escenaris impulsors -i noves seccions projectives -per a una ciutat amb noves -i velles- maneres de viure, treballar i gaudir. Més enllà del culte a l'objecte, aquestes operacions haurien de respondre en últim terme a un nou enteniment del «lloc» com a «entorn» o «camp» de forces múltiple i a múltiple escala, i ja no com a context merament físic o figuratiu.

I, per tant, a una nova definició del projecte com a dispositiu interactiu més que com a mera resposta compositiva o posicional: un operatiu relacional i actiu, i al mateix temps estratègic i tàctic, capaç de reaccionar davant del lloc i fer-lo reaccionar alhora. Amb sinergia «en», «amb» i «més enllà» del medi.

Figura 25. Agència d'Ecologia Urbana. L'urbanisme dels tres nivells, 2001.

6. Cap a un urbanisme interactiu

La ciutat europea, i especialment la mediterrània, ha desenvolupat en els últims anys una sèrie de models basats successivament en la solució, l'embelliment i la importació; en la nostàlgia d'un antic espai cívic d'enyorança harmònica (recreat des de petites estètiques domèstiques, gairebé abstrètes) o en la fascinació d'un urbanisme de franquícia refrenat per l'oportú catàleg oficial de patents internacionals.

El primer lema: reconstruir la ciutat, a partir d'un microubanisme de petita escala, de figuració estàtica (monumentalització) i de «tricotatge» conjuntural.

El segon lema: «gestionar» la ciutat, a partir de la rendibilització en un mercat internacional de valors estandarditzats.

El primer model va ser decisiu en el seu moment per reparar i regenerar la ciutat trencada de mitjans de segle. El segon, sembla haver certificat, en els últims temps, l'èxit d'un tardourbanisme finisecular de paraarquitectures comercials, *glamour* terciari i col·leccionisme de màrqueting. No obstant això, ambdós models ja no serveixen per afrontar els nous objectius d'una ciutat que ha de combinar energia creativa/productiva, exigència mediambiental i projecció qualitativa.

Potser alguns dels destacats mentors d'aquests models i molts dels seus protagonistes haurien de ser homenatjats quan calgui, però al mateix temps les seves directrius s'haurien de superar aviat si es vol que les actuals realitats urbanes no es continuïn materialitzant a partir de derivades pròpies o de sucedanis importats. Perquè aquestes fórmules sembla que no responen als reptes d'una estructura espacial, la ciutat, ni d'un conjunt cultural, la pròpia societat, cada vegada més complexos i exigents en les manifestacions, que tendeixen a demanar dinàmiques capaces de generar autoestima local, ambició global i qualitat mediambiental alhora.

Les ciutats poden, per l'energia que tenen, convertir-se en autèntiques polaritzadores d'experiències capaces de respondre a un, sempre postergat, repte pendent: el de

convertir-se en autèntics i rics entorns socioculturals de vida, d'intercanvi, de producció i de creació; entorns autènticament significants més que mers taulers de joc, simples espais d'oportunitat o enganyosos escenaris de passarel·la.

Fins fa ben poc, a Catalunya s'ha anat desenvolupant una economia neodomèstica basada principalment en un teixit difús de mitjanes i petites empreses, majoritàriament de gestió familiar; els nous reptes globals i la densitat de dotacions, de serveis i d'infraestructures i el nivell cultural -i de benestar- del país (prou alts comparats amb altres de grans àrees metropolitanes com Londres, el Randstad, Liverpool-Manchester, etc.) permetrien al territori català d'accedir a un nou potencial actiu com a «escenari intel·ligent» capaç de construir marcs qualitius d'innovació productiva, qualitat ambiental i creativitat cultural.

No obstant això, aquest potencial actiu hauria de tenir en compte una de les qüestions clau plantejades avui mundialment i que faria referència al nou paper de la formació, és a dir, de l'educació i de la investigació (com també de l'aproximació generadora a una informació processada) com a factors imprescindibles de lideratge, d'identificació i d'integració en una nova societat de la informació i del coneixement.

Catalunya patiria encara importants deficiències en educació bàsica, d'inversió en R+D i de formació en TIC (tecnologies d'informació i comunicació), i presentaria un consum cultural baix per part de la població respecte d'altres realitats europees; s'evidenciaria la urgència d'assegurar més preparació de cara als reptes científics, econòmics i culturals que s'acostarien, més enllà del recent boom del «creixement del totxo» (economia immobiliària i derivades financeres, etc.), de curt abast i fort impacte mediambiental.

Quant a l'energia, Catalunya mantindria encara una escandalosa baixa producció d'energies renovables (eòlica i de biocarburants), inferior al 5 % i que respondria a un model energètic basat excessivament en el petroli (el 56 %) i, per tant, sotmès a una gran inestabilitat que s'evidenciaria en la diferència amb altres àmbits de referència: el petroli representaria a Catalunya el 56 % de l'aportació energètica total, quantitat que baixaria al 37 % en el cas d'Espanya, al 36 % a França i l'11 % a Itàlia. Mentre que Itàlia hauria apostat fortament pel gas (59 %) i França hauria avançat seriosament en l'energia nuclear (37 %) o Espanya tendiria (en molta més mesura que ho faria Catalunya) cap a un model d'equilibri entre diverses fonts alternatives (notablement a Canàries i Navarra), en el cas català es requeriria una política més adequada, que hauria de considerar tant els efectes mediambientals produïts com el nivell de dependència generat. I en tots els nivells, els energètics i també els culturals, econòmics i socials ^[33].

De fet, si la força d'una regió dependria de la seva capacitat per acumular capital i coneixement i, per tant, de la seva capacitat per liderar preses de decisions estratègiques degudament projectades cap a l'exterior, Catalunya, si bé seguiria sent el territori industrialitzat més meridional d'Europa, es trobaria ara en una situació paradoxal, ja que posseiria actius i actors, mitjans i agents eficaços a l'hora de generar referents (sent, potser, l'espai que millor combinaria en el continent qualitat de vida i desenvolupament productiu, és a dir «convivencialitat»), però li faltaria cada cop més una força correcta d'impacte empresarial financera i, fins i tot, civil i sociopolítica.

Les especialitats productives capacitades per generar clústers competitius, encara que entranyables, pertanyerien generalment a indústries sense importants nivells de formació i R+D ni grans concentracions de capital, i respondrien a una tradició manufacturera tradicional. I les grans empreses amb alt valor afegit serien, en la major

part, sucursals de multinacionals que internacionalitzarien tecnologies externes importades.

La capacitat per produir tecnologia d'alt nivell seguiria sense trobar terreny propici, ja que dependria de decisions alienes. Tampoc no ajudaria la debilitat congènita de la universitat ni el baix nivell de titulats en especialitats relacionades. Serien massa inconvenients, encara, per fer florir una innovació, captiva tant per la dependència exògena com per les limitacions endògenes.

A més del tradicional teixit de petites i mitjanes empreses que hauria caracteritzat l'economia, Catalunya necessitaria grans empreses pròpies amb autonomia decisòria i independència tecnològica, més enllà de l'actual abundància sucursalista. Impulsar ajudes a la projecció empresarial nativa, a l'ambició creativa i a la innovació en camps tecnològics i econòmics emergents, amb força per generar nous lideratges exteriors seria un repte fonamental. Apostar per camps competitius de qualitat, generadors de coneixement i amb una base de projecció i preparació prou ancorada en la tradició local (ciències de la salut, biologia i genètica, farmàcia, disseny, arquitectura i urbanisme, noves tecnologies i nous materials, alimentació i gastronomia, turisme, etc.) seria, doncs, cada vegada més necessari i requeriria autèntics programes incentivadors formulats degudament des de l'administració pública. També implicaria una renovació de les actuals estructures acadèmiques i, possiblement, una complementació dels llocs vitalicis, amb la incorporació de nous referents amb responsabilitats assimilables a les tradicionals ^[34].

Si les activitats de la nova economia i del coneixement s'ubicarien principalment en el Barcelonès (on s'hauria format una corona tecnològica entre Barcelona/Cerdanyola/Terrassa/Rubí i un eix encara dèbil entre Barcelona/Esplugues/Cornellà/el Prat i, encara potencial, al corredor del Maresme com a nou escenari productivolúdic), aquesta notable concentració d'actius i activitats, aparentment positiva, sembla que no asseguraria encara el seu progrés i, per tant, la seva supervivència.

Ja que l'expressió més depuradora tecnocultural d'un territori radicaria en la seva capacitat per connectar-se competitivament i identitàriament amb les grans xarxes de la mobilitat i la informació -però també per a alimentar-les i orientar-les o liderar-les-, l'extensió i la cobertura qualitativa d'aquestes xarxes (físiques i culturals) serien un factor primordial en el procés de modernització tecnològica del propi sistema, de la seva estructura productiva -tota o en gran part dependent de la capacitat i velocitat d'accés a territoris i entre territoris- i de la seva vocació de construir de manera innovadora nous entorns relacionals, nous espais urbans i metaurbans ^[35].

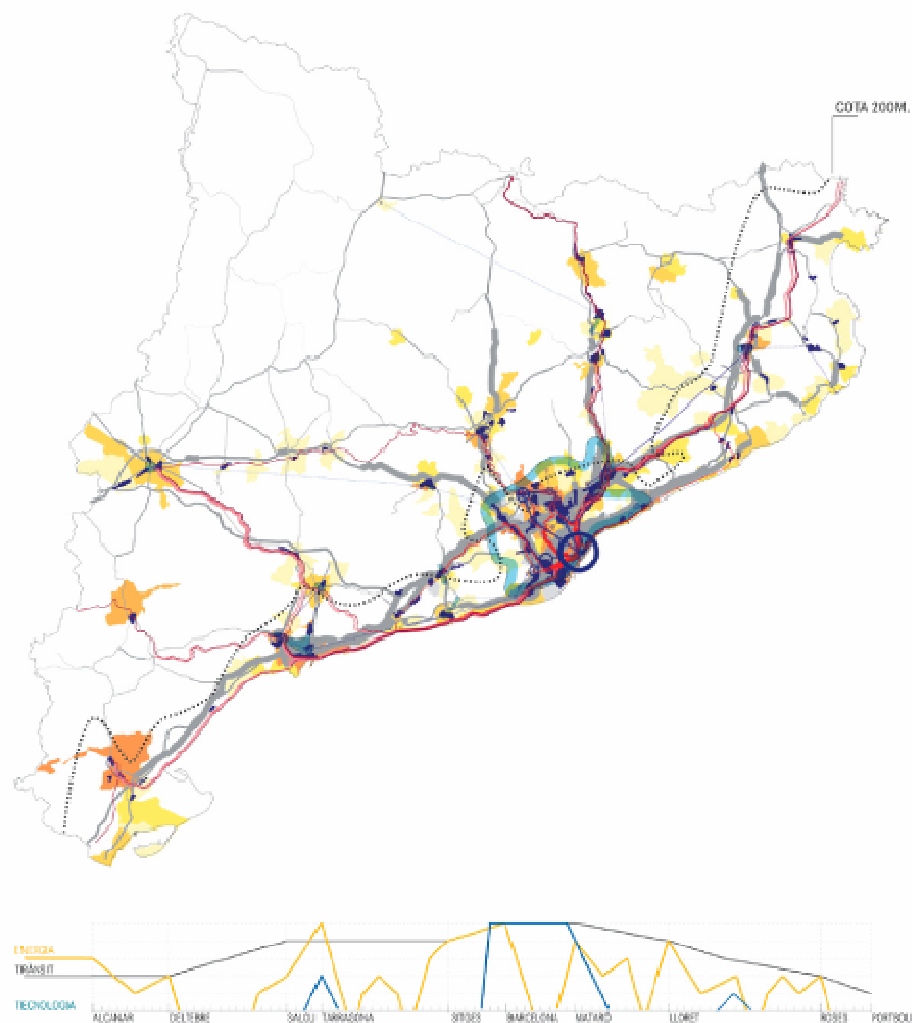

Figura 26. Catalunya intensa. Fluxos de coneixement, investigació i innovació. Nodes d'innovació tecnològica al voltant de Barcelona. Font: IAAC- Hicat, 2003.

Avui, doncs, no es tracta només de regenerar o de gestionar el que és urbà sinó de revitalitzar-lo. Es tracta d'impulsar estímuls i referents; energies productives i il·lusions col·lectives, econòmiques i espacials, socials i culturals. De passar, doncs, d'un model reconstructiu a un model reimpulsiu. Reimpulsar -i reactivar- la ciutat. Fer d'aquesta un autèntic entorn innovador capaç d'afavorir el traspàs d'una lògica productiva o monumental a una lògica decididament relacional. Lògica generadora de relacions entre la ciutat, els seus ciutadans, els seus desitjos, les seves activitats i el mateix medi.

Podríem parlar, doncs, de l'aparició d'un nou tipus d'urbanisme: un urbanisme interactiu associat a un nou tipus de lògica disciplinar. No un urbanisme traçadista o compositiu (clàssic). Ni un urbanisme planimètric i productiu (modern). Tampoc un urbanisme evocatiu i reconstructiu (postmodern). Un urbanisme obert i relacional per ser, precisament, reactiu. En interacció amb el medi (més sostenible), amb el context (més sensible), però també amb l'individu (més experimental, en el sentit d'experiència activa i de coneixement empíric), i amb la pròpia cultura contemporània (és a dir amb una nova lògica informacional més expressiva i evolutiva, disposada al canvi).

- Un urbanisme capaç de crear relacions i interaccions entre ciutats, paisatges, natures, programes i col·lectivitats, en xarxa ^[36].

- Un urbanisme destinat a fer de la ciutat un entorn dinàmic, imaginatiu, en constant activitat -i capacitat- de reciclatge i reinvenió; confiada -des d'un necessari optimisme, creatiu- en la capacitat de produir coneixement, més que d'importar-lo.
- Més de liderar processos que de generar sucursalismes.
- Més d'acollir experiències alienes i, sobretot, d'impulsar apostes pròpies.
- Més de combinar eficàcia funcional i «bellesa» (o intensitat) espacial.
- Més de generar una positiva i necessària autoestima urbana, col·lectiva, relacional.
- Des de criteris que implicarien no només una lògica i eficaç amortització dels valors i actius ja existents sinó, també, una decidida -i ambiciosa- voluntat d'innovació/renovació destinada a suscitar nous paradigmes culturals i tècnics.
- Entenent, en qualsevol cas, la cultura com un autèntic motor d'energies ciutadanes: un marc generador d'estímul, i no només un mer refugi intel·lectual.

Les ciutats i els territoris han estat llançats, avui, a un nou tipus de deriva en què es multipliquen les relacions de xarxa i en xarxa (econòmiques i també transculturals), més enllà dels antics límits locals. La seva capacitat de desenvolupament depèn fonamentalment de la seva eficaç pertinença a aquestes estructures, però, sobretot, de la seva capacitat per significar-se, des d'ambicions de lideratge, com a punts nodals del sistema; és a dir, com a polaritzadors i distribuïdors d'informació (d'energia creativa i no només productiva).

En el cas contrari es cabdellen, entren en dinàmiques d'inèrcia i de rutina i tendeixen a l'autodecadència, a una dependència major o menor, sucursalista, importadora d'hàbits i de productes, més que generadora de béns i referents ^[37].

7. Conclusions: algunes notes com a «pentàleg»

1. GEO – ENDO. Geourbanitat i «disdensitat»

GEO

- Suport, no només de pertinença sinó d'impuls, a les noves estructures geourbanes capaces de compatibilitzar escala territorial i afirmació urbana.
- Importància del paisatge i d'una natura activa com a espais relacionals *in-between* ('entre' i 'inter').
- Articulació «metropolitana» (diferencial i múltiple) més que metropolitana (unitària i subordinada).
- Ni models polidifusos ni models monocompactes, models entrellaçats.

ENDO

- Suport a un creixement «disdens» en el territori, a partir de grans focus discontinus de densitat urbana.
- Desenvolupament de dinàmiques d'implosió urbana susceptibles de combinar creixements cap a dins i articulacions cap a fora. Programació d'operacions urbanes de reestructuració i/o redefinició interior.

2. INTER – INTRO. Identitat i coresponsabilitat

INTER

- Coparticipació en nous marcs policèntrics intermunicipals.

- Concertació de/en nous «contractes territorials», a partir d'esquemes directors interenxats.
- Desenvolupaments ponderats // finançament concertat // repartiment de plusvàlues // «di-sotropia» dels creixements i en els creixements.

INTRO

- Autoafirmació urbana.
- Identitat local, caracteritzada i/o especialitzada.
- Reprogramació i reestructuració dels valors i actius propis, i programació de nous potencials.
- (Re)definició d'escenaris referencials, productius, creatius i culturals.

3. CO – TRANS. Connectivitat i transversalitat

CO

- Pertinença (i multipertinença) a xarxes de mobilitat i d'intercanvi.
- Importància de les infraestructures (vials i ferroviàries) com a agents compressors del territori, que articulen a la vegada els desenvolupaments pròxims i discontinus.

TRANS

- Pertinença (i multipertinença) a espais de connexió transversal.
- Relació amb nodes referencials (grans encreuaments d'intercanvi) i amb focus d'atracció (espais turístics, costa, etc.)

4. PRE – PRO. Sensibilitat i projectivitat

PRE

- Consolidació i/o recuperació dels valors preexistents: actius culturals, patrimonials, paisatgístics, atmosferes o escenaris sensorials, etc.
- Confiança en l'aposta, la inversió (i la sensibilitat) culturals com a plusvàlua.

PRO

- Ambició projectiva.
- Suport a la capacitat de reinvençió pròpia i a la creativitat local. Confiança en l'evolució d'un entorn actiu, no només mediàtic sinó generatiu.
- Treball en xarxa (amb altres àmbits) en els grans equipaments globals i els grans espais relacionals.
- Elaboració d'estratègies comunes i diferenciades.

5. MULTI

En definitiva, suport a una multiplicitat concertada i entrelaçada.

Notes

- [1] Vegeu Dirk HELBING et al (1994). "Strukturbildung Dynamischer Systeme" ("Formació estructural de sistemes dinàmics"). A: *Arch+*. Núm. 121.
- [2] Vegeu Sabine KRAFT (1995 i 1997). "*La périphérie: mobilité et projet urbain*". A: *Construire la ville sur la ville*) Catàleg European. Ed. European. i A: *Quadern*. Núm. 218. (1997). pàg. 50.
- [3] "Models que condueixen progressivament a la formació de creixements policèntrics i polidiscontinus, en base a dinàmiques d'agrupació i distanciament proclius a l'aparició de forats -buits- i subperímetres -límits, vores- generant -com a la coneguda catifa de Sierpinski- una distribució irregular de la massa total que -en situacions de més llibertat d'accés i ocupació- s'allunyaria de l'atàvica forma compacta de la ciutat clàssica a fi de multiplicar les situacions de límit, més privilegiades pel seu fàcil accés als espais lliures de marge i a les xarxes perifèriques de comunicació". Vegeu Sybille BECKER et al (1994). "Selbstorganisation urbaner strukturen". *Arch +*. Núm. 121.
- [4] Vegeu Michael BATTY (1997). "Sobre el crecimiento de la ciudad". A: *Fisuras*. Núm. 5. p. 6.
- [5] Vegeu Manuel GAUSA. "Hiperterritorios – multiciudades – geourbanidades". A: GAUSA, Manuel; GUALLART, Vicente; MULLER, Willy (2003). *HyperCatalunya, Territorios de Investigación*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- [6] Accepció de Francesc Muñoz. Vegeu Francesc MUÑOZ (2008). *Urbanización*. Barcelona: Ed. GG.
- [7] Segons dades de l'Institut d'Arquitectura Avançada de Catalunya / Idescat, 2003.
- [8] S'utilitza aquí el terme «n-ciutat» assimilant-lo a la notació numèrica «n-variable» de multiplicitat indeterminada (Vegeu Miguel BARAHONDA; José BALLESTEROS (1998). "La ciudad que no se ve". A: *Fisuras*. Núm. 5.
- [9] Vegeu Manuel GAUSA (1997). "Repensando la movilidad". A: *Quaderns*. Núm. 218 (*Mobility*). p. 46; així com "Land - Links: operative lands" al catàleg *Archilab*, ed. Archilab. Orleans: Mairie d'Orleans; Vegeu també (1999) i a V.V.A.A *Otra Mirada*. (2007). Barcelona: ACTAR.
- [10] Vegeu Kelly SHANNON. "Re-politizing the Metropolis: the strategic project approach", comunicació presentada al congrés "UIA-Barcelona96".
Vegeu també Alejandro ZAERA (1995). "Els processos de globalització econòmica no condueixen per tant necessàriament a l'homogeneïtzació de les topografies sinó al contrari, a la diversificació i l'heterogeneïtat, a través d'incrementar la nostra consciència de les diferències." A: "Orden desde el caos". *Exit*. Núm. 1.
- [11] Vegeu M. GAUSA; V. GUALLART; W. MULLER (1998). "Ideas como estrategias, proyectos como mapas", *MET 01- Barcelona Metápolis*. Barcelona: ACTAR. p. 11.
- [12] Vegeu Oriol NEL·LO (2001). *Ciutat de ciutats, reflexió sobre el procés d'urbanització a Catalunya*. Barcelona: Empúries.
- [13] Segons dades de l'Institut d'Arquitectura Avançada de Catalunya / Idescat, 2003.
- [14] El terme 'metàpolis' -encunyat per l'investigador francès François Asher i que alguns de nosaltres hem anat utilitzant amb finalitats mobilitzadores- faria referència a aquesta nova dimensió elàstica, dinàmica i polifacètica de la ciutat que s'endevina. Si la noció de 'metròpolis' hauria contestat al paradigma productiu d'un creixement majoritàriament lineal, jeràrquic i expansiu sobre un territori fix de proximitat, el concepte contemporani de «metàpolis» traduiria la natura «multicapa» d'un desenvolupament ja no només productiu sinó, sobretot, relacional, és a dir, interactiu.
Vegeu François ASHER (1995). *Métapoles ou l'Avenir des villes*. París: Odile Jacob; així com "La Métropole ou la fin des périphéries" a *Construire la ville sur la ville*. Catàlego European. París: European.

[15] Vegeu Jordi BORJA (2004). *La ciudad conquistada*. Barcelona. "El tema de fons, la concepció d'un nou tipus de governabilitat metropolitana definida més enllà dels habituals marcs locals/municipals de decisió, però, també, més enllà de les tradicionals estructures globals/regionals de regulació i planificació, és molt actual, quan és la pròpia idea de ciutat (i, per tant, de metròpolis) la que estaria sotmesa avui a constants revisions i replantejaments".

[16] Vegeu les anàlisis d'Ignasi PUIG VENTOSA (2008). "Polítiques econòmiques locals per avançar cap a formes més sostenibles d'habitatge i d'ocupació". A: *Cap a un Habitatge Sostenible*. Informe CADS. Barcelona. Vegeu també Pere TORRES (2007). "Territoris de Risc". A: *VIA*. Núm.5.

[17] Es recull aquí la denominació «intensa» proposada per Oriol Nel.lo en el seu article "Ciudades intensas: reflexiones sobre el papel de las ciudades de la segunda corona metropolitana en la articulación del área de Barcelona".

[18] Vegeu Manuel GAUSA; V. GUALLART; W. MULLER (2003). *HyperCatalunya, Territorios de Investigación*. Ed. Generalitat de Catalunya.

[19] «La mobilitat és un requisit de la llibertat. Al marge del camp ambigu dels móns virtuals, la major part de les opcions personals requereixen mobilitat i les grans aglomeracions es justifiquen precisament per la seva capacitat d'oferir una àmplia varietat d'aquestes opcions».

Vegeu Albert SERRATOSA (1996). "El sistema viario y la política territorial". A: *O.P.* Núm. 35.

[20] S'agafa manllevat el terme 'Gran Escala' (encunyat per Eduard Bru) per sintetitzar aquest tipus de plantejaments, i que dona títol al màster impulsat des d'aquests criteris per la Universitat Politècnica de Catalunya.

[21] Vegeu Javier ECHEVARRIA (1995). "Telépolis". A: *Quaderns*. Núm. 211.

[22] Segons dades de l'Institut d'Arquitectura Avançada de Catalunya / Idescat, 2003.

[23] ib.

[24] ib.

[25] ib.

[26] A aquestes premisses responen, al mateix temps, la majoria dels plans estratègics generats fa poc a Europa. Plans entesos com a mapes d'acció -evolutius- més que com a dibuixos tancats basats en el que és merament instrumental (en aquest sentit, l'experiència holandesa seria clau a l'hora d'entendre moltes d'aquestes dinàmiques, realitzades, habitualment, a partir de consultes prospectives fetes entre nous equips d'investigació capaços de generar idees i alternatives, de visualitzar un altre tipus de potencialitats i d'assenyalar ambiciosos estratègies per als futurs desenvolupaments urbans).

[27] Vegeu el terme 're-informació' a Vicente GUALLART. "Redes y reinformación urbana" i a M. GAUSA; V. GUALLART; MULLER. *opus cit.*

[28] Res millor que utilitzar un terme tant deleuzià com el de la plataforma per identificar aquests escenaris multicapa.

[29] Vegeu Alex WALL i Susan NIGRA, (1993). "Espais d'oci". A: *Quaderns*. Núm. 196. p. 42.

[30] Segons dades de l'Institut d'Arquitectura Avançada de Catalunya / Idescat, 2003.

[31] Vegeu Manuel GAUSA (2001). "Barcelona Metapolis: Salt d'escala". A: *Espais*. Núm. 47 (*La metròpoli del 2010*, Barcelona).

[32] A aquestes consideracions caldria referir-se a l'«urbanisme dels tres nivells» plantejat per Salvador Rueda en alguns escrits de referència (Vegeu "Un nuevo urbanismo para abordar los retos de la sociedad actual". A: *Cap a un Habitatge Sostenible*. (2008). Informe CADS. Barcelona.), per exemple:

“Un urbanisme que projecta no només un sinó tres plans amb el mateix detall i a la mateixa escala: plans en altura (cobertes, copes arbrades, superfícies captadores d’energia) plans en superfície (nivell arquitectònic) i plans del subsòl (infraestructures de transport, instal·lacions, energia geotèrmica, emmagatzematges i fluxos, aqüífers, etc.)»

[33] Segons dades de l’Institut d’Arquitectura Avançada de Catalunya / Idescat, 2003.

[34] ib.

[35] ib.

[36] Fragment de Manuel GAUSA (2001). “Barcelona Metapolis: Salt d’escala”. A: *Espais*. Núm. 47 (*La metròpoli del 2010*. Barcelona) i també de “Territorios de Investigación”. A: *La Vanguardia* del 27 de gener de 2004).

[37] Aquest text sintetitza diverses investigacions de l’autor, algunes presentades en els articles “*O.P.Lands: Paisatges Operatius*” a Joaquim ESPANYOL (2000) (ed.). *Arquitectes en el paisatge*. Girona: Col·legi d’Arquitectes de Catalunya; i “*Land Links*”. A: BRAYER, Marie Ange; MIGAYROU, Frédéric (2000). *Archilab 01 / Orleáns 1999*. Orleáns; així com en diversos textos apareguts en els números 217 (*Land-Arch*), 219 (*Topografías operativas*) i 224 (*Destellos*) de *Quaderns d’Arquitectura i Urbanisme*.

Les declinacions cap a la realitat territorial de Catalunya prenen com a fonts principals les dades obtingudes a l’IAAC-Institut d’Arquitectura Avançada de Catalunya a través de l’Idescat, en el marc del projecte *HiperCatalunya, Territorios de Investigación* - dirigit per l’autor, juntament amb Vicente Guallart i Willy Muller durant els anys 2002, 2003 i 2004-, així com de les conclusions estadístiques elaborades per l’equip investigador juntament amb José Miguel Iribas.